

Masteroppgave i spesialpedagogikk

DMMH / NTNU

Overgangen fra hjem til barnehage

En kvalitativ studie om hvordan barnehageansatte kan bidra til en best mulig overgang fra hjem til barnehage for å styrke de yngste barnas behov for tilknytning

Monica Solhøi

Høsten 2014

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på et meget lærerikt utdanningsforløp innen spesialpedagogikk. Det har vært en veldig spennende prosess, men samtidig ganske krevende. Jeg valgte å skrive masteroppgave fordi jeg ønsket en høyere forståelse for faget ved å tilegne meg mer kunnskap, samtidig som jeg ville utfordre og videreutvikle meg selv i spesialpedagogisk retning. Midt i masterforløpet ble jeg mamma for andre gang og masteroppgaven har også blitt en del av hverdagen til min lille familie. Jeg vil derfor takke mine barn Sara og Sindre, mitt bonusbarn Emil og min samboer Finn Roar for deres tålmod og verdifulle avbrekk i en hektisk tid. De har gitt meg motivasjon til å stå på, selv om skrivingen har endt ut i de små nattetimer.

Jeg vil også takke resten av familien og venner for forståelse, støtte og hjelp med barnepass i en hektisk men verdifull periode. Jeg vil samtidig rette en stor takk til mine målrettede, kunnskapsrike og motiverende veiledere Ingvild Åmot og Bodil Mørland for all uvurderlig støtte og rettleiding i forbindelse med studien, og til slutt men ikke minst, mine tre informanter som tok seg tid til å dele litt av sin barnehagehverdag og sine erfaringer med meg.

Verdal, oktober 2014

Monica Solhøi

Innhold

---

1. Innledning	s 1
1.1 Oppgavens oppbygging og avgrensing	s 2
2. Teori	s 4
2.1 Tilknytningsteori	s 4
2.1.1 «Secure base»	s 6
2.1.2 Tilknytningsstiler	s 7
2.1.3 Indre arbeidsmodeller	s 7
2.1.4 Tilknytning og adskillelse	s 8
2.1.4.1 Trygg tilknytning	s 8
2.1.4.2 Utrygg tilknytning	s 8
2.1.4.3 Utrygg / unnvikende tilknytning	s 9
2.1.4.4 Utrygg / ambivalent tilknytning	s 9
2.2 Stress	s 10
2.3 Forebygging	s 12
2.4 Relasjonskompetanse	s 13
2.5 Tidlig barnehagestart	s 14
2.6 Barnehagens samarbeid med hjemmet	s 15

3. Metode	s 16
3.1 Kvalitativ metode	s 16
3.1.1 Utvelgelse av informanter	s 17
3.1.2 Intervju	s 18
3.1.3 Transkripsjon	s 19
3.1.4 Bearbeiding av intervju	s 20
3.1.5 Etske hensyn	s 22
3.1.6 Kvalitet på undersøkelsen	s 23
4. Resultater	s 24
4.1 Tilvenning og tilknytning i oppstarten	s 24
4.2 Personalets relasjonskompetanse	s 27
4.3 Foreldresamarbeid	s 30
4.4 Adskillelse og bearbeiding av følelser	s 31
5. Oppsummering og konklusjon	s 34
6. Litteraturliste	s 38

Vedlegg

1 Innledning

Denne studien er skrevet med tanke på å tilegne meg mer kunnskap om hvordan de ansatte jobber med tilknytning til små barn i en barnehageoppstart, og for å få mer innsikt i praksisfeltets forståelse av små barns tilknytning til voksne. Jeg har selv jobbet i barnehage, og etter at jeg ble mor ble også ønsket om å studere tilknytning hos små barn forsterket. Dette er noe jeg synes er viktig å ha kunnskap om, fordi det legger et solid grunnlag for barns videre utvikling, både sosialt, emosjonelt og kognitivt. Det handler om at barnas framtid er i de beste hender.

Den nyeste barnetilsynsundersøkelsen fra Statistisk sentralbyrå viser at nesten åtte av ti ettåringer og ni av ti toåringer gikk i barnehage høsten 2010, oftest på fulltid. (Statistisk sentralbyrå 2012). Etter endt foreldrepermisjon legges det opp til at de fleste foreldre må tilbake i jobb før barnet er 1 år. Dette til grunn for at foreldre av eget ønske, eller av økonomiske årsaker, vil være yrkesaktive. Da er barnehage ofte et naturlig og ønskelig valg for familien. Overgangen fra hjem til barnehage innebærer inngang til en ny arena for barna og for å gjøre denne overgangen best mulig, er det av vesentlig betydning at flere faktorer er lagt til rette.

Grovt sett deles småbarnsforskning og syn på de yngste barna i to retninger: Det sårbare barnet (utviklingspsykologi) og det kompetente barnet (småbarnspedagogikk). I denne oppgaven har jeg tatt med tilnærminger fra begge retninger. Hvert barn er forskjellig og påvirkes ulikt. Ettåringene er opptatt av å utforske, mestre og ha kontakt med jevnaldrende, slik som de større barna, men de er også ekstra sårbare i forhold til trygghet og omsorg, og trenger å være forankret i trygge tilknytningsrelasjoner til de voksne. Tilknytning er sterkt biologisk forankret hos små barn, og foreldrene er oftest de viktigste tilknytningspersonene. For at små barn skal være trygge og ha det bra, må de ha en base å orientere seg ut fra og vende tilbake til. I barnehagen må personalet være den basen. For å være en trygg base for de yngste barna i barnehagen, kreves det en sensitiv voksen som forstår barnet og tolker barnets signaler riktig. God relasjonskompetanse er viktig, og gir de yngste barna omsorgen de trenger i barnehagen. Dette krever gode rammebetingelser, altså et politisk ansvar i tråd med et engasjert personale med høy omsorgskompetanse. Barnehagens kvalitet betyr mye, men foreldrene betyr aller mest for barns utvikling. Likevel har samfunnsendringer ført til at

barnehagepersonale har fått en langt mer betydningsfull omsorgsrolle overfor barna i barnehagen. De har fått et større ansvar for å ivareta barnas emosjonelle, kognitive og sosiale utvikling.

Kunnskapsdepartementet uttrykker i St.meld. nr. 41 at det er store variasjoner i barnehagesektoren med hensyn til størrelse, eierskap, organisering, personale og kvalitet (Kunnskapsdepartementet 2008-2009). I 2007 la regjeringen fram et budsjettforslag i statsbudsjettet der det ble lagt til rette for full barnehagedekning i Norge fra 2008. Dette omhandlet at alle som ønsket barnehageplass, skulle få det (Regjeringen 2007). I dag skal det være praktisert full barnehagedekning i hele Norge. Alle norske barnehager styres etter lov om barnehager og rammeplan for barnehager.

På bakgrunn av mitt ønske om fordypning samt at temaet også har blitt et politisk og forskningsmessig satsningsområde i senere tid, kom jeg fram til følgende problemstilling:

Hvordan kan barnehageansatte bidra til best mulig overgang fra hjem til barnehage for å styrke de yngste barnas behov for tilknytning?

1.1 Oppgavens oppbygging og avgrensing

Jeg ønsker å utdype betydningen av å styrke behovet for tilknytning samt betydningen av forebygging og adskillelse fra nær omsorgsperson, som ikke kommer fram av problemstillingen. Å styrke barns behov for tilknytning kan defineres som å ivareta, forsterke og gjøre behovet for tilknytning mer solid og grunnleggende for barnet. For å sikre barn best mulig overgang fra hjem til barnehage, er det en forutsetning at barnehageansatte har kompetanse om forebygging av eventuelle tilknytningsvansker eller utfordringer som barn kan vise ved adskillelse fra nær omsorgsperson. Dette for å være i forkant og være til stede for barnet ved eventuelle vanskelige situasjoner, slik at barnet ikke taper på en slik utfordring. I tillegg må ansatte være bevisst sin egen kompetanse, både relasjonskompetanse til barn, foreldre og andre ansatte, og å være en trygg tilknytningsperson for barn på barnas premisser. Adskillelse fra nær omsorgsperson kan være utfordrende for barn siden de har knyttet nære og sterke bånd til omsorgspersonen. Dette kan by på tilknytningsutfordringer opp mot barnehagepersonalet, og i denne oppgaven har jeg engasjert meg for de yngste barnas

tilknytning til nye omsorgspersoner som ikke kan uttrykke seg gjennom verbalt talespråk enda, men som bruker blant annet latter og gråt som et kommunikasjonsmiddel. Det er de voksnes ansvar å lese barnas behov og kommunisere på best mulig måte. Jeg har valgt å bruke ordet «yngst» i problemstillingen fordi jeg mener det er dekkende for avgrensningen min, som gjelder barn mellom 0-2 år. Jeg har valgt å ikke bruke ordet toddler siden det kan brukes opp til 3 år. Den norske forskeren Gunvor Løkken har skrevet boken «Toddlerkultur» (2004) som betegner ett og toåringers sosiale kultur i barnehagen. En toddler er et lite barn mellom ett og tre år. Ordet er egentlig engelsk, og kan oversettes med «den som stabber og går». Jeg har avgrenset meg til å intervju pedagogiske ledere i barnehagene, for å få fram deres pedagogiske perspektiv rundt temaet overgangen fra hjem til barnehage, og jeg har valgt en kvalitativ tilnærming med fokus på intervju, som innebærer bruk av intervjuguide.

Oppgaven består av 5 kapitler, litteraturliste og 4 vedlegg.

Forskningsspørsmål:

- Hvordan kan de ansatte, med fokus på forebyggende arbeid, legge til rette for barn i adskillelsen fra nær omsorgsperson ved barnehageoppstart?
- Hvordan er betydningen av samarbeid mellom barnehagen og omsorgspersonene?
- Hvordan kan barnehageansatte bli en trygg base for barnet?

2 Teori

I kapitlet om tilknytningsteori vil jeg presentere «secure base», indre arbeidsmodeller, tilknytningsstiler, tilknytning og adskillelse for ett og toåringen samt trygg og utrygg tilknytning. Videre vil jeg presentere stress, forebygging, relasjonskompetanse, tidlig barnehagestart og barnehagens samarbeid med hjemmet.

2.1 Tilknytningsteori

Tilknytningsteori er en utviklingspsykologisk teori som beskriver dynamikken bak dannelse og utvikling av nære følelsesmessige bånd mellom mennesker. Teorien ble opprinnelig utformet av den amerikanske psykiateren og psykoanalytikeren John Bowlby. Bowlbys forskning og teorier har gitt ham tilnavnet «spedbarnspsykologiens far». Han kombinerte psykoanalytisk teori med etologi. Han mente at barnets tilknytning til moren er av primær og biologisk art og at det viktigste med samspillet er at barnet opplever den voksne som sensitiv og tilpasningsdyktig overfor dets signaler (Bunkholdt 1994). Den norske forskeren og forfatteren Kari Killen presenterer også Bowlby i sin artikkel «Barns tilknytning» fra 2003, og hans teori om at barna utvikler en trygg tilknytning dersom omsorgspersonen er sensitiv, fordi barnet vil føle seg beskyttet ved eventuelle farer eller trusler som kommer både utenfra og innenfra. Barn som ikke opplever slike sensitive omsorgsgivere vil utvikle en utrygg tilknytning. Dersom omsorgsgiverne er passive, avvisende eller uforutsigbare, er ikke barna trygge på om de får trøst av dem. Alle barn vil utvikle tilknytningsmønstre som står i forhold til deres erfaringer. Det vil si at barn som opplever å ikke bli sett, vil begynne å forvente å ikke bli sett. Barn som opplever å ikke få trøst, vil begynne å forvente å ikke få trøst. Tilknytningsadferd lar seg oftest observere i situasjoner der barnet opplever seg truet ved psykisk eller fysisk stress. Bowlby mente også at barn vil knytte seg til sine omsorgsgivere uansett hvordan de blir behandlet, nettopp for å overleve. De tilknytter seg på forskjellige måter avhengig av det følelsesmessige samspillet mellom dem og deres omsorgsgivere. Allerede fra fødselen innleder barn sitt samspill med sin omsorgsperson.

Den amerikanske utviklingspsykologen Mary Ainsworth hadde et samarbeid med John Bowlby angående studier av tidlig følelsesmessig tilknytning hos barn i ettårsalderen. Ainsworth klassifiserte kvaliteten av tilknytningen mellom omsorgsgiver og barn i tre typer;

protest, fortvilelse og emosjonell likegyldighet. Hun studerte barns reaksjon i adskillelse fra omsorgsgiver og hevdet at typeplasseringen sa noe om kvaliteten på den følelsesmessige tilknytningen barna ville erfare videre i livet (Abrahamsen 1997). Ainsworths forskningsmetode bygger på empiriske observasjoner. Oversatt betyr empiri vitenskapelige undersøkelser av virkeligheten, og betegner informasjon frembrakt ved observasjon, erfaring eller eksperiment. Dette er basert på bevis, altså i denne sammenheng relevant forskning. Ainsworth utviklet også Fremmedsituasjonsprosedyren for å undersøke kvaliteten ved tilknytning. Prosedyren beskriver at barn utsettes for kortvarige stressfylte situasjoner der omsorgsgiver forlater rommet og overlater barnet til en fremmed eller til seg selv. I denne situasjonen viser barnet sin tilknytningsadferd, eller strategi for å sikre seg tilgang til sin omsorgsgiver. Barnets reaksjon ved gjenforeningen oppfattes som å reflektere kvaliteten av omsorgsgiver-barn samspillet, i de fleste tilfeller mor-barn (Killen 2003).

Fremmedsituasjonen ble opprinnelig klassifisert i tre mønstre av adferd overfor mor; trygg, unnvikende og ambivalent (Ainsworth 1978).

Trygg; Barn som er trygt tilknyttet bruker mor som en trygg base som de kan utforske fra. De utforsker godt og leker gledesfylt og kreativt og engasjerer mor i leken. De liker ikke at mor går og viser det ofte ved gråt.

Unnvikende; Barn som har utrygt unnvikende mønster utforsker med minimal referanse til mor. De leker mindre kreativt enn barn i kategorien trygg tilknytning, men de er som oftest kompetente. Barnet skyver bort negative følelser og unngår å søke trøst og støtte.

Ambivalent; Barn som er beskrevet som utrygt-ambivalent har manglende evne til å bevege seg vekk fra mor. Barnet vil ha mors oppmerksomhet hele tiden. Noen barn uttrykker atskillig aggresjon, andre resignerer og er ekstremt passive.

Killen (2003) sier at både forskere og klinikere har funnet ut at en rekke barns adferd ikke passer inn i disse tre kategoriene. Dette gjelder først og fremst barn fra risikogrupper, men også andre barn utenfor risiko. To forskere fra California, Mary Main og Judith Solomon (1986) i Killen (2003), identifiserte en fjerde kategori, desorientert. Denne kategorien betegner barn som ikke har en strategi. De oppfører seg på selvmotsigende måter. De kombinerer sterk nærhetssøking og sterk unnvikelse (ibid.). I sin bok «Forebyggende arbeid i barnehagen» fra 2012, sier Killen at ettåringene kommer til barnehagen på en tid i livet hvor de er sårbare. Tilknytningsmønsteret er så vidt etablert, og de har ikke lært å regulere sine følelser enda. Dette trenger barna hjelp til, og derfor må de få lov til å vite hva de selv føler, og gi uttrykk for følelsene sine.

I en normalbemannet barnehage er det optimalt med tre barn per voksen. Dette sier Ninni Sandvik, norsk forfatter og dosent i pedagogikk. Hun skriver om de minste barnas behov for en tilknytningsperson i boka «Til å begynne med» (1994), og at den voksne omsorgspersonen i barnehagen kjenner «sine» barn best og blir et ankerfeste som tar seg av de mest følsomme situasjonene, som stell, måltider og søvn (ibid.). Viktigheten av minst en tilknytningsperson nevnes også av Bowlby, som jeg nedenfor har presentert i temaet «secure base». En annen norsk forsker, May Britt Drugli ved NTNU, tilføyer at personalet må i tillegg ha kompetanse til å se hele barnegruppen i tillegg til enkeltindividene (Drugli 2010). Metodene «Circle of Security» og «Trygg base» er gode metoder for å klassifisere barns tilknytningsstil og bidra til et bedre foreldre-barn-samspill. Dette uttaler den norske forfatteren og forskeren Øyvind Kvello (2010). Disse metodene er to av flere som benyttes både i kommunalt hjelpeapparat og i spesialisthelsetjenesten. Jeg presenterer metodene nærmere i neste avsnitt «secure base».

2.1.1 «Secure base»

Begrepet «secure base», eller oversatt til norsk «trygg base», kom fra John Bowlby, med den hensikt om å bevare det han mente var noen av Sigmund Freuds mest verdifulle innsikter om menneskelig utvikling og nære relasjoner. Sigmund Freud var en østerrisk nevrolog og psykiater som grunnla den psykodynamiske teorien. Begrepet «secure base» er ment å beskrive viktigheten av at små barn bør utvikle en nær relasjon med minst en omsorgsperson for å vinne på sosial og emosjonell utvikling (Waters & Crowell m.fl 2002). Begrepet har mange likhetstrekk med den britiske psykoanalytikeren Donald W. Winnicotts begrep «holding», som har fokus på samspillsdynamikk og som støtter og opprettholder spedbarnets nødvendige illusjon om egen allmektighet. Dette skal sikre barnet en tilstrekkelig beskyttelse av fysiske og psykiske krenkelser, i følge den norske forfatteren Gerd Abrahamsen (1997). Abrahamsen legger til at å være en trygg base innebærer å imøtekomme barnas behov for bekræftelse og trygghet ved at de voksne er tilstede med blick og oppmerksomhet (Alvestad 1999).

For å fremme god tilknytning mellom foreldre og barn, benyttes det i mange barnehager metoden «Circle of Security» som tidligere er nevnt av Kvello (2010). Ved bruk av denne metoden forebygges utvikling av vansker for barna. Det finnes også et program for foreldre «Circle of Security – Parents», eller forkortet COS-P, der de lærer hvordan de kan møte

barnas følelsesmessige behov og hvordan de kan hjelpe barnet med å regulere egne følelser. Samtidig får de hjelp til å bli bevisst sine egne utfordringer (Circle of Security 2012).

2.1.2 Tilknytningsstiler

Tilknytningsstil kan beskrives som en stil man har på tilknytningen til andre mennesker. Altså, hvordan man forholder seg til andre på. Dette kan man også kalle å danne relasjonsmønstre (Kvelling 2010). Tilknytningsstil kan ses som en parallell til det første stadiet i den tyske psykologen Erik H. Eriksons stadieteori: «et menneskes åtte aldre». I hans teori er det første stadiet barnets første leveår og består av konflikten mellom grunnleggende tillit versus mistillit til seg selv og omverdenen. Barn etablerer ulike tilknytningsadferd til ulike omsorgspersoner og samhandler derfor også forskjellig med ulike personer. Tilknytninger er derved individuelle, og samme person har ulike tilknytninger til ulike personer.

Tilknytningsstiler vises i form av adferd, såkalt tilknytningsadferd. Han sier at personers tilknytningsstil kommer best til syne ved moderat grad av stress, fordi de da viser sin karakteristiske måte å søke trygghet på (ibid.). Dette støttes av Killen (2012), som sier at barnet viser sine tilknytningsstrategier i stressfylte situasjoner, som adskillelles- og gjenforeningssituasjoner. Barnehagepersonalet møter barn og foreldre i disse situasjonene daglig. Den måten de forholder seg til hverandre på, er viktig å observere. Teorien om tilknytning ligger på et abstraksjonsnivå som gjør dens begrepsapparat lett overførbart til praksis.

2.1.3 Indre arbeidsmodeller

Barnets opplevelser og erfaringer av seg selv i samspill med sine nærmeste omsorgspersoner, avspeiler de indre arbeidsmodellene. Dette antas å være følelsesmessige, kognitive og adferdsmessige elementer som legger grunnlag for betydningsfulle indre strukturer i løpet av barnets første leveår. Barnet opplever seg selv forskjellig, og opplever sin adferd forskjellig, i samspill med forskjellige mennesker (Abrahamsen 1997).

Drugli skriver i sin bok «Liten i barnehagen» (2012) at det er særlig erfaringer fra samspill i situasjoner der barnet blir lei seg, usikker eller skremt, som påvirker dannelsen av de indre arbeidsmodellene. Barnet vil få forventninger til hvordan andre vil reagere på ulike former for adferd og emosjonelle uttrykk fra barnets side.

Killen (2012) mener at indre arbeidsmodeller handler mye om forventninger. Indre arbeidsmodeller erfares gjennom hele livet og det er ikke bare barn som møter verden slik. Det gjør også for eksempel foreldre og barnehageansatte. Dette påvirker omsorgsmåter og arbeidsmodeller i relasjon til barna.

2.1.4 Tilknytning og adskillelse

2.1.4.1 Trygg tilknytning

I følge Killen (2012) har barn med trygg tilknytning opplevd sensitive, følelsesmessig forutsigbare, tilgjengelige foreldre som har vært i stand til å tolke deres signaler, leve seg inn i deres opplevelser, respondere og engasjere seg i dem med glede. De føler seg trygge på at foreldrene vil beskytte dem og ta vare på dem og trøste dem ved behov. Ett og toåringene bruker foreldrene som en trygg base, der de kan utforske og leke gledesfylt og kreativt fra. De kan bli fortvilet hvis foreldrene går, de reduserer sin utforsking noe, men hilser på og ønsker å bli trøstet når de kommer tilbake, for så å utforske videre (ibid.). Norsk forfatter og professor i pedagogikk, Stein Erik Ulvund, sier at barn har dannet en trygg tilknytning til foreldrene fra de er 6 måneder gamle og opp til ett år. Etter 6 måneders alder blir gjerne barna redde for å skilles fra foreldrene sine. Likevel uttrykker han at de færreste barn tar skade av å gå i barnehage (Ulvund 2004). I følge artikkelen «Første steg» (2012) har barn med trygg tilknytning til de voksne en bedre kognitiv og sosial utvikling enn andre barn senere i livet (Clarke-Steward & Allhusen 2005).

2.1.4.2 Utrygg tilknytning

Et utrygt tilknytningsmønster oppstår dersom barnet opplever å ikke ha støtte i sin utforsking, eller at foreldrene ikke reduserer stresset som følger adskillelsen. Barn med utrygg tilknytning har foreldre som er følelsesmessig utilgjengelige og som ikke er sensitive overfor deres behov. Noen kan ha opplevd kontrollerende og dominerende foreldre, andre kan ha opplevd passive, utilgjengelige eller uforutsigbare foreldre. Barna utvikler gjerne strategier eller mønstre for å forholde seg til sine foreldre på en måte som fungerer. De beskytter gjerne foreldrene, samt finner måter for å sikre seg best mulig tilgang til dem (Killen 2012). Drugli

(2010) sier at det er særlig barn med utrygg tilknytning til sine foreldre som spesielt trenger en sekundær tilknytningsrelasjon av høy kvalitet, altså en tilknytningsperson i barnehagen.

2.1.4.3 Utrygg / unnvikende tilknytning

Killen (2012) uttrykker at barn med utrygg unnvikende tilknytning er undertrykkende overfor sine følelser. De er som oftest kompetente, men leken deres er lite gledesfylt. De er minimalt fortvilet når foreldrene går, og de overser eller unngår dem når de kommer tilbake. De observerer på en noe tildekket måte, og kan virke trygg og selvstendig uten at det er tilfelle. Denne kategorien har ved ettårsalder to underkategorier; moderat unnvikende og meget unnvikende. Disse barna gir ikke uttrykk for hva de føler, fordi de er redde for å skyve foreldrene enda lenger vekk. På denne måten skyver de bort negative følelser og unngår å søke trøst og støtte. De protesterer ikke når foreldrene går, men forflytter sin oppmerksomhet mot noe annet. Når foreldrene kommer tilbake vil de unnlate å se på dem eller bevege seg bort fra dem. Barna har lært at trøst ikke vil bli gitt (ibid.).

2.1.4.4 Utrygg / ambivalent tilknytning

I beskrivelsen av barn med utrygg ambivalent tilknytning, sier Killen (2012) det slik; barnas følelser blir brukt til å styre omsorgspersonen. De overdriver og forsterker tilknytningsadferden når de føler seg truet. De kjemper for foreldrenes oppmerksomhet hele tiden, er stadig i kontakt og ofte i konflikt. Disse barna er ekstremt fortvilte ved adskillelser og er også vanskelig å roe ned ved gjenforening. De oppleves ofte som utrøstelige. Denne kategorien har også to underkategorier; barn som er aktivt og åpenlyst sinte, og barn som er passive og overopptatt av mor. Dette speiler en historie med uforutsigbar respondering og tilbaketrekking fra mor. Barna er usikre på mors tilgjengelighet og holder seg derfor nær for å sikre seg tilgang. Konflikter blir brukt til å holde kontroll på mor. I og med at de er så opptatte av foreldrene eller mors oppmerksomhet, blir de lite aktive i utforsking av omgivelsene. Utrygg tilknytning kan være en risikofaktor som senere kan bli forbundet med problemer (ibid.).

Abrahamsen (1997) har referert til Bowlby i sin bok «Det nødvendige samspillet», og i følge hans teori må betydningen av barns adskillelse fra sine nære ses på bakgrunn av barnets grad av tilknytning til de samme personer. Bowlby hevder at det er naturlig for barn helt opp til 3 årsalderen å protestere på adskillelse fra omsorgspersonene. Protesten er i følge han psykisk sunt, fordi det sier at barnet ikke godtar å være sammen med hvem som helst. Protest i denne sammenheng kan beskrives som en beskyttelsesfaktor. Som tidligere nevnt av Bowlby og Ainsworth, ser barn ut til å ha et utviklingsforløp ved adskillelse fra sine omsorgspersoner. Utviklingsforløpet er delt opp i tre faser; protest, fortvilelse og emosjonell likegyldighet. Protestfasen avspeiler barnets sterke angst for å miste tilknytningspersonen. Når denne personen blir borte eller utilgjengelig for barnet, kalles det innen psykoanalytisk teori, for separasjonsangst. Fortvilelsesfasen avdekker hvordan barnet bearbeider sorg. Studier har vist at denne fasen også inneholder frustrasjon og aggresjon. Likegyldighetsfasen blir et bilde på barnets evne til å beskytte seg selv. Bowlby knytter denne fasen til forsvarsmekanisme, og i stor grad benekting. Man kan tenke at barnet har tilpasset seg situasjonen, men Bowlby tolker det som en måte barnet beskytter seg på. Våre forsvarsmekanismer er ubevisste, og har som oppgave å dempe angst (ibid.).

2.2 Stress

Den svenske spesialpedagogen og forfatteren Ylva Ellneby mener at dersom et barn blir stilt overfor krav det er modent nok til å mestre, blir kravet en spore til utvikling. Men dersom barnet føler det ikke makter å leve opp til forventningene, blir ikke oppgaven en utfordring, men noe som ofte fører til stress. Barn er, fra de er små, i forskjellig grad utstyrt med stressforebyggende egenskaper. Etersom stress kan komme til uttrykk på så mange forskjellige måter kan den være vanskelig å identifisere, men endret adferd bør alltid sees på som et varselsignal. Små barn som er deler av en stor barnegruppe hele dagen, atskilt fra foreldrene, får for liten tid til voksenkontakt i fred og ro sier Ellneby (1999). Hun sier videre at barn fødes med en evne til empati som under gunstige omstendigheter vil vokse. Dersom barnet ikke blir møtt med forståelse, kan evnen gå tapt. Det finnes atskillig mye vi voksne kan gjøre for å redusere stress i barnehage og skole. Flere voksne og mindre barnegrupper gir barna et lavere stresshormonnivå. Mange opphold ute i naturen er bra. Et ikke for høyt lydnivå og tid nok til uforstyrret lek motvirker også stress, og det er bra å stimulere barn til å uttrykke følelsene sine på forskjellige måter. Spedbarnet opplever stress når det kjenner seg

vått, sultent eller forlatt. Opplever det ubehag, begynner det å skrike til det får mat eller trøst. Tilpasningsevnen vokser imidlertid, og øvelse gjør mester. Det er vi voksne som er ansvarlige for hvordan barn har det. Det viktigste for det lille barnet er å få en nær og fortrolig relasjon og å få utvikle en tillitsfølelse. Det lille barnet må få sine kontaktønsker med foreldrene tilfredsstilt. Dersom barnet ikke får respons gjennom øyekontakt, smil og berøring kan følgene bli alvorlige. Når en voksen som barnet har tillit til forsvinner, og en ny kommer som også etter en tid forsvinner, begynner barnet til slutt å danne kun overflatiske relasjoner. Det lærer seg at mennesker kommer og går, og er lett å bytte ut. Da oppstår det en risiko for at barnet begynner å passe seg for å knytte seg til noen. Ved å kunne skille forskjellige følelser fra hverandre kan barnet lettere forstå og tolke seg selv og verden rundt seg. Dersom barnet ikke får bearbeidet sin følelse av sorg etter en separasjon og dermed tid til å lege såret etter separasjonen, vil følelsen ligge der å ulme og det kan bli vanskeligere for barnet å gå inn i nye relasjoner. Små barns største behov er nærhet, trygghet og kontakt. Forskning har påvist at berøring og massasje motvirker stress gjennom å senke nivået av stresshormonet kortisol. Denne effekten oppstår fordi kroppen begynner å produsere et annet hormon, kalt oxytocin. Dette skjer også ved bruk av musikk (ibid.).

Professor Jack P. Shonkoff ved Harvard University, sier i sin studie «The Lifelong Effects of Early Childhood Adversity and Toxic Stress», at barnets totale helsesituasjon avhenger også av hvordan moren levde før hun ble gravid. Stress kan føre til permanente forandringer i læringsprosessen hos barn, som i språkutvikling, kognitiv utvikling, utvikling av sosial kompetanse og adferdsvansker, som videre kan føre til forstyrrelser innen stressrelaterte sykdommer og usunn livsstil. Han mener at samfunnet har barnas helse i sine hender, og at grunnlaget for god helse og livskvalitet legges i tidlige barneår (Shonkoff 2011).

Tysk professor i adferdspsykologi, Liselotte Ahnert, har ledet et forskerteam som omhandlet ettåringer i 37 tyske barnehager, over 5 måneder. Resultatet viser at ettåringene fikk dobbelt så høyt nivå av stresshormonet kortisol, av å begynne i barnehagen. Ahnert og forskerteamet sier også at det kan være sunt for små barn og lære seg å takle stress. Det var heller ikke de barna som gråt høyest som hadde høyest nivå av kortisol, så hun poengterer at det enda er vanskelig å vite helt hvordan barna takler en tidlig barnehagestart (Ahnert 2005).

Drugli jobber med en studie som heter «Liten i barnehagen», som startet i januar 2014. Prosjektet omhandler 300 ettåringer i Trondheim og Oslo. I dette prosjektet vil det samles inn barnehagedata i form av observasjoner av samspillet mellom personalet og barna, og

spytprøver av barna for å måle nivå av stresshormonet kortisol i barnehagen, sammenlignet med hjemme. Datainnsamlingen skjer fem måneder etter barnehagestart, og barna vil følges opp når de er 24 og 36 måneder. I tillegg til dette vil også barnehagekvaliteten bli undersøkt, med fokus på bygg, gruppestørrelse og antall voksne per barn. Innsamlinger foregår våren 2014 og våren 2015 (Drugli u.d.)

2.3 Forebygging

Forebygging er et sentralt tema i barnehagen og barnehageloven § 2 sier at barnehagen skal ha en helsefremmende og en forebyggende funksjon, samt bidra til å utjevne sosiale forskjeller (Barnehageloven 2010). I spesialpedagogisk sammenheng vil både hjemmet og barnehagesituasjonen være relevante arenaer for forebyggende arbeid. Forebygging tar sikte på å begrense sannsynligheten for at problemer vil oppstå. Dette vil innebære tiltak for å begrense innflytelsen av risikofaktorer, samt å styrke personlig motstandsdyktighet mot risikofaktorer. Edvard Befring i Befring & Tangen (2012) presenterer forebygging som å være føre var med beskyttende tiltak. Forebygging i denne sammenheng omfatter tidlig innsats for å komme en uheldig utvikling i forkjøpet, men man kan ikke gardere seg mot uønskede situasjoner. En undergruppe av forebygging, kalt probleminnsiktet forebygging, innebærer å hjelpe andre mennesker på rett spor. Rettet mot barn, vil dette dreie seg om å forstå barnets signaler i forbindelse med blant annet angstreaksjoner og sviktende selvtillit (ibid.). Killen (2000) mener at det bør bli mer fokus på tilknytningen mellom barn og profesjonelle med tanke på forskning og metodeutvikling. Dette for at barnehagene skal få prioritere den forebyggende funksjonen de bør ha. Hun tilføyer at ettåringene, toåringene og treåringene må vite hvem som er deres person når de føler seg truet, hvem som skal trøste og beskytte dem. I følge Aamlid (1992) i (Killen 2000) er voksen-barn-samspeillet det aller viktigste i barnehageavdelinger for barn under tre år.

De profesjonelle som viser barnet at de ser og forstår, lever seg inn i deres situasjon og engasjerer seg i dem, legger et godt grunnlag for å hjelpe barnet med å bearbeide sine vonde opplevelser. Det betyr at barnet får hjelp til å sette navn på det de opplever, og hjelp til å bære smerten. De får hjelp til å forstå det som skjer og har skjedd, og til å godta motstridende følelser som knytter seg til opplevelsen. Barnet slipper på den måten å skyve erfaringene ut av bevisstheten og slipper å bruke krefter på å forsvare seg mot smerten (Killen 2000). Killen

skriver i sin bok «Forebyggende arbeid i barnehagen» (2012) at de ansatte i barnehagene har fått et langt større ansvar for å ivareta barnas følelsesmessige, kognitive og sosiale utvikling. Selv barn som befinner seg i gode nok omsorgssituasjoner, kan være sårbare.

2.4 Relasjonskompetanse

For å ta vare på trygg tilknytning, utvikle nye, kompletterende tilknytninger samt kompensere for utrygg tilknytning, er det behov for relasjonskompetanse. Relasjonskompetanse forutsetter at en kan ta barns perspektiv, slik at barnet føler seg sett og forstått. Det handler om å være til stede (mindfulness), lytte og samhandle godt med den andre part (Killen 2012). Mindfulness betyr evnen til oppmerksomt nærvær og å yte full oppmerksomhet i nuet. Alle sansene skjerpes, man opplever tanker og følelser som de er, men de vurderes ikke. Oppmerksomt nærvær er en måte å være i verden på, ikke en teknikk. Mindfulness betyr å være i kontakt med øyeblikket. Være-i-kompetanse er en viktig del av relasjonskompetansen, men den er avgrenset og rettet mot bestemte fenomener og situasjoner. Være-i-kompetanse handler om å kunne forholde seg til de kravene som stilles i ulike yrkessituasjoner, og som ikke kan løses eller håndteres ved aktive, målrettede, instrumentelle handlinger. Dette krever en annen form for tilstedeværelse i tillegg til aktiv handling (Røkenes & Hansen 2012).

Noen punkter som beskriver relasjonsarbeid er;

- å synliggjøre, trygge og anerkjenne barnet
- å hjelpe barnet med å regulere følelser
- å gjøre livet mer forståelig og forutsigbart
- å frigjøre barnet fra opplevelsen av ansvar og skyld
- å hjelpe barnet med sorg og skuffelser
- å bevisstgjøre barnet om hensyn til andre mennesker
- å ta vare på foreldrene for barnet
- å hjelpe barnet til å leke og mestre (Killen 2012).

Det handler om å forstå og samhandle med de menneskene vi møter på en god og hensiktsmessig måte. En person med god relasjonskompetanse kommuniserer på en måte som gir mening, som ivaretar den overordnede hensikten med samhandlingen, og som ikke krenker den andre parten. Det er særlig viktig å ivareta den andre partens legitime interesser, og man skal dekke den andres behov fremfor sine egne (Røkenes & Hansen 2012). Det er viktig at barnehagepersonalet har kunnskap om tilknytning og betydningen av det. Barn har med seg forventninger i møte med andre mennesker. Med sin kunnskap om tilknytning kan pedagogene forsøke å utforme en relasjon til barn med utrygg tilknytning, en relasjon som er annerledes enn den de har opplevd før. Det vil si en motvekt til det som preger barnas nåværende omsorgssituasjon. Det første som ettåringene har behov for når de begynner i barnehagen, er nærkontakt med minst en voksen. De må vite at de har en trygg base de kan utforske fra, og at de får trøst når de har behov for det (ibid.). Dette støttes av Løkken (2005), men hun presiserer at det derimot kan være utfordrende å gjennomføre i mange barnehager, med skiftordninger, gjennomtrekk av personale, ferier og sykdom.

2.5 Tidlig barnehagestart

Det er ikke gjennomført større studier av langtidseffekter av norske barns barnehageopphold. Det finnes derimot forskningsbasert kunnskap fra utlandet, blant annet en amerikansk studie som viser at barnehage tilbud med god kvalitet hadde positiv effekt på barns språkutvikling. Dette støttes også av svenske studier. Det ble også funnet at barnehagebarn hadde et forhøyet nivå av problemadferd, men forskerne hadde ikke grunnlag for å si at disse barna i større grad enn andre hadde alvorlige adferdsvansker. Et annet sentralt funn var at foreldrenes omsorgskvalitet, da spesielt mors sensitivitet, betydde mer for barnets utvikling enn om barnet var i barnehage eller ikke. Forskningen viser altså at barnehageopphold har både fordeler og ulemper på sikt (Drugli 2008), noe som også understrekes av forskning fra NTNU's samfunnsforskning (2013). I studien "Day-care effects on children's competence and adjustment: A longitudinal, multilevel and multi-informant community study" fant de ut at tidlig barnehagestart hverken har positiv eller negativ effekt på fireåringens sosiale ferdigheter og adferdsvansker. Her sier de imidlertid ikke noe om aldergruppen 0-2 år. Forskerne fant ut at sosial kompetanse og adferdsvansker ikke henger sammen med hvor tidlig de startet i barnehagen, eller hvor lange dager de hadde. Størrelsen på barnegruppen spilte heller ingen rolle. Tre forskjellige hypoteser har gått igjen i barnehageforskningen. Nummer en er at

barnehagen er en risiko for barna. Nummer to handler om at barn i risikogrupper får det bedre om de går i barnehagen. Den tredje hypotesen handler om tapte ressurser, og sier at barn fra ressurssterke hjem går glipp av noe når de er i barnehagen, fordi de ville hatt det bedre hjemme. Psykolog Elisabet Solheim har deltatt i prosjektet som doktorgradsstipendiat, og sier at funnene kan hverken bekrefte eller avkrefte disse hypotesene. Hun sier også at familien og det som skjer hjemme er en viktigere faktor enn barnehagen. Det handler også om at barna deler gener med foreldrene sine. Barn som er trygge på sine foreldre og voksne i barnehagen, har bedre sosial kompetanse når de begynner på skolen (Wichstrøm 2013).

2.6 Barnehagens samarbeid med hjemmet

Det er nedfelt i Barnehagelovens § 1 å holde tett kontakt med foreldre eller nære omsorgspersoner hele tiden. Dette legger best mulig grunnlag for barnets utvikling, styrker samspillet mellom barn og foreldre, samt til barnehagepersonalet (Barnehageloven 2010). Kunnskapsdepartementet uttrykker i St. meld. Nr. 24 at barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling (Kunnskapsdepartementet 2012-2013). St.meld. nr. 41 sier at barnehagen må møte alle foreldre med åpenhet og legge til rette for et nært samarbeid om det enkelte barnets trivsel og utvikling (Kunnskapsdepartementet 2008-2009).

Drugli (2010) sier at det er barnehagen som har ansvar for å etablere et godt samarbeid med foreldre. Forskning har dokumentert at det er en sammenheng mellom kvaliteten på samarbeidet mellom personale og foreldre og hvorvidt barnet finner seg godt til rette i barnehagen. Det er også funnet en sammenheng mellom et positivt foreldre-personale-samarbeid og kvaliteten på relasjonen mellom barn og personale. Jo mer positiv kontakt det er mellom foreldre og personale, desto bedre blir forholdet mellom personale og barn. Den daglige uformelle kontakten mellom foreldre og personale utgjør en unik ramme for samarbeid. Daglig kontakt og uformelt småprat om barnet og hva det har gjort, utgjør en viktig base for foreldresamarbeidet. Denne kontakten gjør at foreldre og personale blir kjent med hverandre, noe som er nært knyttet til etableringen av tillit partene imellom. Drugli nevner videre Reedy og McGrath (2010) som er opptatt av at samarbeid mellom foreldre og personale må være preget av tillit for at det skal fungere. Tillit kan ikke utvikles dersom det ikke finnes åpenhet og kjennskap partene imellom. For at foreldre skal få tillit til en ansatt i

barnehagen, må de få et godt inntrykk av vedkommende både som person og når det gjelder faglig kompetanse. Tillit kan også diskuteres som et etisk fenomen, da dette innebærer å stole på en annen part. Små barn vil være sensitive overfor emosjonelle signaler, som utrygghet og engstelse fra foreldrenes side, og lar seg lett påvirke av disse. Foreldreadferd som fremmer negative reaksjoner hos barnet i form av stress og angst, er dersom foreldrene stresser seg avgårde når barnet holder på med noe annet, eller dersom foreldrene bruker svært lang tid før de greier å forlate barnet. Dette er basert på observasjonsstudier av Klein, Kraft og Shoet (2010) i Drugli (2010). De samme forskerne fant også at det økte stress hos barnet når personalet strakte frem armene for å overta barnet før foreldrene var klar for det. Barnet fanger opp et negativt signal fra foreldrene, selv om foreldrene ikke sier noe. Det ble videre funnet at personalet har en tendens til å forsøke å redusere barnas negative reaksjoner på at foreldrene forlater dem, med ulike former for distraksjonsstrategier, heller enn empati og trøst. Små barns stress reduseres ved at empatiske og sensitive voksne viser at de forstår barnets følelser og hjelper dem med å håndtere og kontrollere disse (ibid.).

3 Metode

I dette kapitlet vil jeg presentere kvalitativ tilnæringsmetode, intervju, transkripsjon, etiske hensyn, utvelgelse av informanter, gjennomføring av intervju, bearbeiding av intervju og kvalitet på undersøkelsen.

3.1 Kvalitativ metode

Jeg har valgt en kvalitativ tilnæringsmetode med fokus på semistrukturert intervju fordi jeg mente dette var den beste metoden å bruke for å få tilgang til dataene jeg behøvde for å besvare spørsmålene mine.

«Det sentrale i en kvalitativ tilnærming er å få tak i opplevelsen i den enkelte situasjon». Dette sitatet kommer fra Thagaard (2009), som legger til at tilnærmingen bærer preg av hermeneutisk fortolkningsmetode, der nye data, teorier, erfaringer, tolkninger og perspektiver vil dukke opp underveis i prosessen. Hermeneutisk fortolkningsmetode innebærer at man legger vekt på at det ikke finnes en egentlig sannhet, men at fenomener kan tolkes på flere nivåer. Det er fokus på meningsinnholdet, og å fremheve betydningen av å fortolke folks handlinger gjennom å fokusere på et dypere meningsinnhold enn det som er innlysende.

Karakteristisk for kvalitativ forskning er at de ulike aspektene i prosessen overlapper hverandre. Særlig kan analyse og tolkning betraktes som gjennomgående aktiviteter gjennom hele arbeidet, fordi forskeren reflekterer over hvordan materialet kan fortolkes mens hun eller han er ute i felten. Tolking og analyse kan ikke skilles fra hverandre, fordi arbeid med å få oversikt over dataene også innebærer at forskeren tenker over deres betydning og utvikler perspektiver på hvordan dataene kan forstås (ibid.).

Professor ved NTNU, May Britt Postholm (2005), sier at å forske kvalitativt innebærer å forstå deltakernes perspektiv. Man tar et utgangspunkt i et paradigme eller et verdenssyn, som oversatt betyr et sett av antagelser som rettleider forskningen. Moen og Karlsdottir (2011) beskriver kjennetegnene på kvalitative studier som studier der man tar for seg et lite, ensartet og geografisk begrenset felt og går i dybden på det. Et annet kjennetegn er forskerens nærhet til forskningsfeltet. Målet er å løfte fram og synliggjøre informantenes perspektiv. Det vil også si at forskerens forforståelse er et utgangspunkt og at man tar med seg et sett med antagelser rundt deres forskning.

I forhold til strukturen på oppgaven ser jeg at jeg fordelaktig kunne benyttet meg av en litt annen strategi med tanke på utarbeiding av intervjuguide for å få en mer tilspisset kunnskap på områder som har dukket opp underveis. Da vil jeg poengtere mer detaljerte spørsmål angående temaene, og kanskje noen annerledes vinklede spørsmål slik at omfanget hadde blitt dypere. Jeg opplever å ha erfart ulike tolkninger og perspektiver på informantenes svar som endret seg underveis i prosessen, jamfør en hermeneutisk fortolkningsmetode.

3.1.1 Utvelgelse av informanter

Jeg har intervjuet tre pedagogiske ledere fordelt på to barnehager. Den ene barnehagen er kommunal og består av fire avdelinger; 0-1 år, 1-3 år, og to grupper 3-6 år. Den har jeg kalt Blommen Barnehage, og jeg har intervjuet Eva som er pedagogisk leder på 0-1 årsavdeling, og Per som er pedagogisk leder på 1-3 årsavdeling. Den andre barnehagen er privat og består av to avdelinger; 0-3 år og 3-6 år. Den har jeg kalt Trøa Barnehage, og jeg har intervjuet Ola som er pedagogisk leder på 0-3 årsavdelingen. Jeg vurderte om jeg skulle fokusere på kun barnehager med 0-1 og 0-2 årsavdelinger, men fraskrev meg det siden utvalget ikke ble så stort. Begge barnehagene og alle informantene har fått fiktive navn med begrunnelsen å

beskytte konfidensialiteten til informantene, ettersom det kan dukke opp følsomme emner og for at de ikke skal bli gjenkjent i denne studien med tanke på yrkessammenheng og privatliv.

Først sendte jeg en mail til de tilfeldig utvalgte informantene i min kommune der de fikk forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet mitt. Jeg sendte til flere barnehager men fikk et positivt svar fra to, og et nølende fra en annen, som ikke likte bruken av opptaker. Jeg skulle ta kontakt på nytt dersom jeg ikke fikk tak i noen andre. Det behøvde jeg ikke. Jeg utformet et informasjonsskriv til informantene som skulle delta, og sendte det på mail. Ut fra skrivet kunne de selv velge tid og sted. Jeg informerte om at jeg hadde satt av en halvtime på intervjuet. Tilbakemelding fra informantene tilsa at intervjuene naturlig nok kunne bli utført på deres arbeidsplasser. Informantene sendte tilbake undertegnet informasjonsskriv og hadde samtykket til bruk av opptaker. Vi avtalte tid og sted pr. mail. Begge barnehagene og de tre informantene fikk intervjuguiden på forhånd. En informant hadde forberedt seg litt med notater, men en annen informant hadde ikke lest eller forberedt seg mye på forhånd. Jeg vurderte om jeg skulle la være å sende intervjuguiden på forhånd, siden det da kan oppstå mer spontane og mindre tilrettelagte svar. Ettersom jeg allerede hadde sendt til den ene informanten så valgte jeg å sende til de andre også, for at alle skulle få samme utgangspunkt. Jeg opplever likevel å ha fått spontane, men samtidig godt gjennomtenkte og reflekterte svar.

3.1.2 Intervju

Jeg har benyttet semistrukturert intervju med intervjuguide, ettersom utvalget mitt består av 3 informanter. Semistrukturert intervju er et halvstrukturert intervju med bruk av stikkord eller temaer som det blir tatt utgangspunkt i ved spørsmålsformulering. Jeg har brukt de samme spørsmålene til alle informantene og mener derfor denne tilnærmingen egnet seg best. «Det kvalitative intervjuet er spesielt godt egnet for å få innsikt i informantenes egne erfaringer, tanker og følelser» sier Monica Dalen (2011).

I en intervjuundersøkelse finnes det syv stadier: Tematisering, planlegging, intervjuing, transkribering, analysing, verifisering og rapportering. Dette idealiserte forløpet kan hjelpe den uerfarne intervjuforskeren gjennom potensielle problemer og bidra til at forskeren kan bevare sin opprinnelige visjon og sitt engasjement gjennom hele undersøkelsen.

Forskningsintervjuet er en interpersonlig situasjon, en samtale mellom to parter om et emne av felles interesse. I intervjuet skapes kunnskap i skjæringspunktet mellom intervjuerens og

den intervjuedes synspunkter. Samtalene med intervjupersonene er som regel den mest engasjerende fasen av en intervjuundersøkelse. Den personlige kontakten og kontinuerlig ny innsikt i intervjupersonens erfaringer og opplevelser gjør det spennende og berikende å intervju (Kvale & Brinkmann 2009). Videre sier de at en intervjuguide er et manuskript som strukturerer intervjuforløpet mer eller mindre stramt. Guiden kan enten inneholde noen temaer som skal dekkes, eller være en detaljert rekkefølge av omhyggelig formulerte spørsmål. I et semistrukturert intervju vil guiden inneholde en oversikt over emner som skal dekkes, og forslag til spørsmål. Oppfølgingsspørsmål krever aktiv lytting. Intervjueren må lære å lytte til det som sies og hvordan det sies. Det kreves at intervjueren har øre for og kunnskap om intervjutemaet, sensitivitet overfor intervjuets sosiale relasjon, og at intervjueren vet hva han eller hun gjerne vil spørre om. Narrative intervjuer fokuserer på de historiene intervjupersonene forteller. Historiene kan dukke opp spontant under intervjuet eller bli fremkalt av intervjueren. Intervjueren er selv forskningsinstrumentet. Han eller hun må velge hvilke svar som skal tolkes – og hvilke som ikke skal det. Intervjueren bør mestre samtalemessige ferdigheter, være språklig dyktig – og ha øre for intervjupersonens språkstil (ibid.).

I planleggingsfasen var jeg opptatt av tema og etiske hensyn. Som følge av mine faste temaer og spørsmål til informantene, jamfør semistrukturert intervju, hadde jeg samme utgangspunkt i intervjuene. Jeg møtte opp på barnehagene og kom i kontakt med informantene som videre henviste oss til eget rom uten andre forstyrrelser. Jeg plasserte opptaker på bordet og tok fram notatboken. En informant hadde også med seg notater, mens de andre tok det mer på sparket. Jeg lot informantene snakke fritt med utgangspunkt i spørsmålene og jeg deltok i samtale innimellom, samt bekreftet det de sa. Jeg erfarte å være en aktiv lytter. Jeg hadde også noen få oppfølgingsspørsmål på sparket, men intervjuet ble preget av deres stemme og perspektiver, jamfør Dalen (2011) som sier at kvalitativt intervju er godt egnet for å få fram informantenes egne erfaringer, tanker og følelser.

3.1.3 Transkripsjon

Å transkribere betyr å transformere, altså å skifte fra en form til en annen. Lydopptak av intervju innebærer en første abstraksjon fra de samtalende personers direkte fysiske tilstedeværelse, og det medfører tap av kroppsspråk, for eksempel kroppsholdning og gester. Transkripsjon til skriftlig form innebærer enda en abstraksjon, der stemmeleie, intonasjon og

åndedrett går tapt. Når intervjuene transkriberes fra muntlig til skriftlig form, blir intervjusamtalene strukturert slik at de er bedre egnet for analyse. Det finnes en grunnregel i transkripsjon: skriv uttrykkelig i rapporten hvordan transkripsjonene er utført. Intervjuet er en samtale som utvikler seg mellom to mennesker ansikt til ansikt. I en transkripsjon blir samtalen mellom to mennesker som er fysisk til stede, abstrahert og fiksert i skriftlig form. Fra et språklig perspektiv er transkripsjonene oversettelser fra talespråk til skriftspråk, der konstruksjonene underveis krever en rekke vurderinger og beslutninger. En utskrift er en oversettelse fra en narrativ form – muntlig diskurs – til en annen narrativ form – skriftlig diskurs (Kvale & Brinkmann 2009).

Jeg transkriberte intervjuene så fort jeg var ferdig med dem, for å få ned mest mulig detaljer mens det ennå var friskt i minnet. Den prosessen gjorde meg sikker på at transkripsjonen ble mest mulig reliabel, fordi jeg ennå husket mimikk og kroppsspråk. Ved transkripsjon faller mimikk, tonefall og kroppsholdninger bort, så å transkribere rett etter intervju gjorde at tolkningen min ble mer pålitelig. Utsagn fra informantene kunne ellers blitt tolket annerledes. Transkripsjonsprosessen gjorde at jeg måtte tenke tilbake på intervjusituasjonen for å tolke det informantene sa.

3.1.4 Bearbeiding av intervju

Bearbeiding av tekst innebærer flere prosesser for å skape mening og få frem ulike perspektiver.

Analyse

Postholm (2005) sier man skiller mellom deskriptiv og teoretiske analyser. Deskriptive analyser omhandler struktur av datamaterialet og innebærer koding og kategorisering. Teoretiske analyser omhandler forskerens bruk av substantiv teori ved analyse av datamaterialet. Analysen vil farges av de erfaringer og opplevelser som forskeren bringer med seg inn i prosessen. Intensjonen med kvalitative analyser er at forskeren skal møte datamaterialet med åpent sinn, og legge sine perspektiver til side. Postholm nevner også «Grounded Theory», som er en metodisk tilnærming, der teori utvikles i møte med det innsamlede empiriske datamaterialet. En grounded theory-studie er fullstendig induktiv, noe som betyr at forskeren legger til side sine egne subjektive perspektiver eller setter sin forståelse til side, til hensyn for datamaterialets perspektiv. Forskeren må rette fokus mot

fenomenet som utforskes, og plassere det i en ren form uten påvirkning av sin forforståelse. Selv om datanalysen av materiale har pågått i hele datainnsamlingsprosessen, blir den enda mer i fokus etter at materiale er samlet inn. Det er derfor vanskelig å avsette en bestemt tidsperiode for analysene (ibid.).

Jeg ble observant på måter det går an å tolke og analysere på, det var en spennende prosess. Jeg måtte se på intervjuene med kritisk blikk, og legge mine personlige meninger og erfaringer til side. Jeg måtte få tak i essensen av informantenes meninger og perspektiver rundt svarene. Det krevde at jeg reflekterte over hvordan funnene kunne tolkes av leseren, jamfør Thagaard (2009), som sier at arbeid med å få oversikt over dataene innebærer at forskeren tenker over deres betydning og utvikler perspektiver på hvordan dataene kan forstås. Jeg mener at studien min har preg av validitet og reliabilitet med begrunnelsen av at det er samsvar mellom teori og empiri, samt sammenfallende resultater med tanke på funn.

Koding og kategorisering

Postholm (2005) beskriver koding som inndeling av data inn i mindre deler. Datamaterialet blir redusert, slik at det blir mer oversiktlig og forståelig. Det blir også delt inn i forskjellige deler, og man gir materialene et navn eller en kode etter å ha kategorisert fenomenene i detalj.

I følge Thagaard (2005) kan forskeren anvende kategorier enten utfra informantenes betegnelser eller utvikle alternative betegnelser. Dette krever refleksjon over hvordan enhetene i materialet kan klassifiseres, og det representerer en interaksjon mellom forskerens forforståelse og tendenser i materialet. Ved kategorisering blir det lettere å identifisere sentrale temaer og mønstre i teksten. Koding beskrives som begreper, eller kodeord, som innholdet i kategoriene markeres med. Jeg noterte meg hovedoverskrifter etter lesing av transkripsjonen og underkategorier etter hvert. Dette gjorde det mer oversiktlig for meg, og jeg kunne lettere sammenligne de to barnehagene jeg intervjuet. Jeg var oppmerksom på at jeg måtte ha en fleksibel holdning, og at analysen kunne endres underveis. Dette var i samsvar med forståelsen jeg utviklet etter hvert i prosessen. Thagaard (2005) fremhever også fleksibel holdning som en viktighet. For å fortolke teksten måtte jeg rette oppmerksomheten mot spørsmålet «hva handler teksten om?» og sette det opp mot problemstillingen.

3.1.5 Ethiske hensyn

Etiske retningslinjer for kvalitativ metode krever at forskeren forholder seg til etiske prinsipper som gjelder internt i forskningsmiljøet så vel som i forhold til omgivelsene. Forskeren bør utvise redelighet og nøyaktighet i presentasjonen av forskningsresultater. Informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser av å delta i forskningsprosjekter er tre viktige punkt som er en del av kvalitativ forskning (Thagaard 2009).

Transkripsjon innebærer etiske spørsmål, som reliabilitet, validitet og etikk. Intervjuene tar kanskje opp følsomme emner hvor det er viktig å beskytte konfidensialiteten både til intervjupersonen og til personene og institusjonene som nevnes i intervjuet. Det er nødvendig å lagre opptakene og transkripsjonene trygt, og å slette opptakene når de ikke lenger skal brukes (Kvale & Brinkmann 2009).

Kvale & Brinkmann viser til etiske problemstillinger ved syv forskningsstadier;

Planlegging – omfatter å innhente intervjupersonenes informerte samtykke til å delta i studien, sikre konfidensialitet og vurdere hvilke mulige konsekvenser studien kan ha for intervjupersonene.

Intervjusituasjonen – forskeren må klarlegge rapportens konfidensialitet og vurdere konsekvenser.

Transkribering – vurdering av hva det vil si å foreta en lojal skriftlig transkripsjon av intervjupersonenes muntlige uttalelser, samt vurdering av konfidensialitet.

Analysering – vurdering av hvor dypt og kritisk intervjuene kan analyseres, og hvorvidt intervjupersonene bør være med på å bestemme hvordan uttalelsene deres skal tolkes.

Verifisering – det er forskerens etiske ansvar å rapportere kunnskap som er så sikker og verifisert som mulig. Man må vurdere hvor kritiske spørsmål man kan stille til en intervjuperson.

Rapportering – vurdering av konfidensialitet, samt spørsmålet om hvilke konsekvenser den offentliggjorte rapporten har for intervjupersonene og for gruppen eller institusjonen de representerer. (Kvale & Brinkmann 2009)

Informert samtykke betyr at forskningsdeltakerne informeres om undersøkelsens overordnede formål og om hovedtrekkene i designen, samt om mulige risikoer og fordeler ved å delta i

forskningsprosjektet. Informert samtykke innebærer dessuten at man sikrer seg at de involverte deltar frivillig, og informerer dem om deres rett til å trekke seg ut av undersøkelsen når de selv ønsker (Kvale & Brinkmann 2009). Barnehagene jeg intervjuet skrev under på informert samtykke på forhånd. Jeg var tydelig på at de når som helst kunne trekke seg fra prosjektet uten å oppgi en spesifisert grunn. Informantene fikk også oppgitt at deres identitet ble holdt konfidensiell og at opptak og transkripsjoner ble oppbevart uten tilgang fra andre enn meg og veilederne mine. Dette ble lagret på min private pc med krav om passord. I tillegg ble de informert om at opptak og transkripsjoner ville bli slettet ved studiens slutt.

3.1.6 Kvalitet på undersøkelsen

En viktig bit i begrepet kvalitet er sannhet på studien. Kunnskapen i det informantene forteller, er knyttet til en bestemt virkelighet. Virkeligheten er under stadig utvikling og endring, og er dermed ikke forstått som en sannhet som skal tolkes. Likevel kan en si at forsker og informanter sammen kan konstruere en intersubjektiv fortelling. Tekstens innhold avhenger av forforståelsen til de personene som er med på å skape den. Forskerens oppgave blir å beskrive en setting eller et fenomen så autentisk som mulig. En annen viktig bit omhandler pålitelighet, noe man får fram gjennom dokumentasjon av forskningsprosessen. Leseren av teksten kan blant annet kjenne igjen sin egen situasjon i beskrivelsen, noe som kan fremme interessen for teksten og frembringe nye måter å se og tolke praksisfeltet på. For å sikre kvalitet på undersøkelsen kan man benytte flere strategier eller prosedyrer, og gjøre studien så grundig og troverdig som mulig. Triangulering, som er en strategi, innebærer at forskeren bruker mange og ulike kilder, flere datainnsamlingsstrategier, forskningsresultater fra flere forskere, og ulike teorier for å understøtte sine funn (Postholm 2005). Jo flere syn og perspektiver, jo nærmere kommer man naturalistiske generaliseringer, som innebærer tykke beskrivelser av, og nytteverdien av funn. «Member checking» er en annen strategi, der forskeren ber informantene om å si om de kjenner seg igjen i beskrivelsene og tolkningene som forskeren har gjort. På denne måten kan informanten få anledning til å uttale seg om eventuelle faktafeil eller kommentere tolkninger det er uenighet om. Troverdighet sikres ved forskerens forskningskvalitet. I kvalitative studier betraktes forskeren som det viktigste instrumentet for å sikre kvalitet på en studie (ibid.). Jeg kjenner meg igjen ved at jeg har lagt mine perspektiver til side, og samlet inn data fra flere hold. Dette gjør at påliteligheten blir styrket, fordi det er flere like beskrivelser om samme tema, og man kan sammenligne

resultatene med andre undersøkelser. Thagaard (2005) anvender uttrykket overførbarhet som et viktig trekk ved kvalitativ forskning. Det innebærer å utvikle en forståelse av de fenomenene som studeres, og det kan ha gyldighet i andre sammenhenger. I kvalitative studier gir fortolkningen grunnlag for overførbarhet. I denne studien vil jeg legge overførbarhet til grunn med tanke på min tidligere yrkeserfaring og framtidige yrkesvisjoner. Jeg har benyttet triangulering som strategi, fordi jeg har brukt ulike kilder og forskningsresultater til å understøtte mine funn.

4 Resultater

I dette kapitlet blir det vist til resultatene som er kommet frem på bakgrunn av intervjuene med de tre informantene Eva og Per i Blommen Barnehage og Ola i Trøa Barnehage. Alle informantene har barnehagelærerutdanning og erfaring som pedagogiske ledere. Noen av informantenes egne utsagn vil bli sitert gjennom kapitlet, med bakgrunn i at det er deres opplevelser og erfaringer som ligger til grunn for analysen og drøftingen. Jeg har kategorisert teksten ut fra funnene til følgende overskrifter: «Tilvenning og tilknytning i oppstarten», «Personalets relasjonskompetanse», «Foreldresamarbeid» og «Adskillelse fra foreldre og bearbeiding av barnets følelser».

4.1 Tilvenning og tilknytning i oppstarten

I Blommen Barnehage er det de to pedagogiske lederne Eva og Per som er intervjuet. Eva, som har ansvaret for ettåringene, sier at de har en besøksdag før barna starter for fullt. Da får barnet se barnehagen og de ansatte, samt at de ansatte får skape seg et bilde av barnet. Eva og Per forteller at de har delt ett og toåringene slik at de har hver sin avdeling. Dette har de fått veldig gode tilbakemeldinger på, både fra personalet og fra foreldre. Dette ser ut til å fungere bra for barna, og de sier det er et lurt tiltak. De ble inspirert etter et foredrag av May Britt Drugli, som har mye god forskning på dette området. Denne oppdelingen gjør at innkjøringen går lettere, og de minste barna blir fortere trygg. Dette har også god virkning på lengre sikt sier Per, fordi de ansatte har tid til å møte hver enkelt ettåring der og da. Før oppdelingen erfarte han noe annet: «En gang hadde vi ti ettåringer og fire toåringer, og de toåringene måtte

jo klare seg selv. De var jo vant til dette og vi måtte ta oss av ettåringene. De toåringene fikk vi aldri hentet inn igjen, så på lang sikt ble det et veldig urolig år. Jeg vet ikke, vi fikk liksom aldri tatt tak i dem igjen.» Per tilføyer at barna får vise interesse for når de vil utforske mer enn bare rommet og hverandre. Når de er klar for større utfordringer, kan de samles med toåringene. Han sier videre at de har et mål om å møte foreldrene og barnet om morgenen. Være i gangen og ta i mot dem. Samme på ettermiddagen, da de synes det er viktig at foreldre får et lite overblikk over hva barnet har gjort i dag. Han nevner avslutningsvis i forhold til dette temaet at det kan være verre for et barn på to år og starte i barnehagen, enn en på elleve måneder, for det er lettere å tilvenne seg nye arenaer når barna er mindre. Når de er to år har de rukket å etablere et rimelig solid tilknytningsmønster, og da blir det verre å skille seg fra sine omsorgspersoner. Mine forskningsfunn sier ikke noe om dette, men derimot kan Bowlbys uttalelse i Abrahamsen (1997) settes i sammenheng, der han påstår at det er naturlig for barn under tre år å protestere når de skilles fra sine omsorgspersoner. Protesten er i følge han psykisk sunt, fordi det viser at barnet ikke godtar å være sammen med hvem som helst. I denne sammenheng er protesten en beskyttelsesfaktor.

I Trøa Barnehage forteller Ola at de har en bli-kjent-dag på våren, etter hovedopptaket, slik at foreldre og barn blir vist rundt på avdeling og uteområde, og pedagogisk leder forteller litt om barnehagens filosofi. Barn og foreldre blir forberedt på hva som skal skje og dermed reduseres faren for negative reaksjoner. Ola tror, at i og med at alle er sikret barnehageplass i dagens samfunn, blir foreldre mer og mer selektiv i valg av barnehage, samt opptatt av kvalitet, beliggenhet og kompetanse hos personalet. Han sier at beliggenheten er det vanskelig å gjøre noe med, men kompetansen og tilbudet i barnehagen kan de gjøre noe med. Ola beskriver barnas oppstart slik: «Noen starter når de er pluss minus ett år, og noen starter når de er ett og et halvt år. Det er ganske stor forskjell på oppstarten fordi en ettåring ofte er lettere å bli kjent med og få en god relasjon til. En på ett og et halvt år har oppdaget seg selv og har sin egen vilje, og de har opparbeidet en veldig sterk tilknytning til de nærmeste omsorgspersonene sine. Ola presiserer det samme som Per, at det kan ofte oppleves som vanskeligere å få til en god tilvenning når de har passert ett og et halvt år. Forskjellen på tilvenning og tilknytning er dog interessant. Jeg vil si det på denne måten: Resultatet av tilvenning blir tilknytning. Jo bedre tilvenningen er, desto bedre grunnlag blir det lagt for tilknytningen. Clarke – Steward & Allhusen (2005) påpeker at barn med trygg tilknytning til voksne har en bedre kognitiv og sosial utvikling enn andre barn senere i livet. Ola sier videre at barnehagen kan gjøre mye i forkant, for å lage gode rammer for en god barnehageoppstart.

Med det viser de at de også er en forebyggende instans. De har blitt veldig bevisst på bemanning og at familien vet hvem som er tilknytningspersonen i barnehagen. I forkant av oppstarten mottar foreldrene et brev der det er skissert hvem som skal ta i mot dem, og hva som skal foregå de tre tilvenningsdagene som er satt av. I løpet av tilvenningsdagene blir ikke de ansatte spesielt godt kjent med barnet direkte, men de blir godt kjent via det foreldrene har å fortelle. De tar små steg og ser an hvor tidlig foreldrene kan gå, i forhold til barnets eventuelle reaksjon. Han forteller videre at med små barn kan utfordringene være direkte knyttet til barnet, eller både barnet og familien. Barnet vil automatisk velge foreldrene sine dersom de er der, framfor de ukjente ansatte, mener Ola. I følge Eriksons teori «menneskets åtte aldre» etablerer barn ulik tilknytningsadferd til ulike omsorgspersoner og samhandler også forskjellig med ulike personer. Dette understøttes også av Kvello (2010) som utnevner «Circle of Security» og «trygg base» som gode metoder for å klassifisere barns tilknytningsstil. Betydningen av barns tilknytning til ulike personer må også tas i betraktning, i følge Abrahamsen (1997) som refererer til dette i boka si «Det nødvendige samspillet». Altså, barna oppfører og erfarer seg ulikt til ulike personer, på grunnlag av sin etablerte tilknytningsstil. Dette kan gjøre det mer utfordrende å tilvenne barnet, med tanke på at det allerede har bevisste meninger om hvem det vil være sammen med.

Ola forteller fortrolig videre:

«Uansett hvor god tilvenningen er, så kommer det ofte en negativ reaksjon når foreldrene ikke er der lenger. Sånn er det bare, tror jeg. De er ikke her i barnehagen de, det er ikke det som er hverdagen. Noen barn kan bruke en uke på tilvenningen, andre kan synes det er helt greit, men får en reaksjon etter en måned».

Jeg spør om det blir gjort noe annerledes hos de som bruker lengre tid på tilvenningen. Ola svarer at han synes de har blitt flinkere til å involvere foreldrene, og at dette er noe de har blitt mer bevisst på med tiden. I enkelte tilfeller hender det at foreldrene er i barnehagen igjen for å trygge barnet sitt mer. Han legger til at det som oftest må til ei ny tilvenning etter ferier og sykdomsperioder, men de er som regel litt kortere. Dette begrunner han med at barn og personale har en god relasjon fra før, slik at det ikke tar lang tid å komme tilbake inn i en god rytme. Videre forteller han om at i oppstarten for et nytt barn er det viktig at hele barnehagen involverer seg, ikke bare den avdelingen barnet skal begynne på. Alle ansatte skal vite hvilken plan som ligger til rette for det nye barnet, og de skal presentere seg for den nye familien. Ola erkjenner at han har gjort seg opp en skummel tanke omkring tilvenningene: «Hvert år har vi

gode og utfordrende tilvenninger. Og på de utfordrende tilvenningene, så snur barnet plutselig! Da tenker jeg, har vi gjort barnet trygt, eller har han gitt opp?» Han sier at han velger å tro at barna finner ut at barnehagen er en ok plass å være på. Han er også overbevist om at mennesker er sosiale individ, og at ønsker om å være en del av et fellesskap er høy. Det er utrolig mye viktige erfaringer en barnehage kan gi et barn, som er vanskeligere å få hjemme. Rett og slett fordi det er færre voksne, og færre barn. Man har som regel et annet følelsesmessig forhold til foreldre og søsken, enn det man har til personalet i barnehagen. Emosjonell likegyldighet er, i følge Bowlby, barnets måte og evne til å beskytte seg selv på. Denne forsvarsmekanismen har som formål å dempe angst. Noen barn vil kanskje ty til dette på grunnlag av sin usikkerhet. Avslutningsvis forteller Ola at det er litt vanskeligere å identifisere barn som kommer bort i mengden, når det har blitt en del av et fellesskap. Det er lettere å sette grenser for de som er mer utagerende. «Jo større barnegruppene blir, jo vanskeligere blir det å finne dem». Indirekte sagt, vil jeg her rette oppmerksomheten mot «det stille barnet». Jeg tolker det Ola sier her som at de som bråker mest, får mest oppmerksomhet. Vil det da si at de som er stille, ikke får like mye oppmerksomhet? Jeg velger å trekke tråden til Ahnert (2005) sin forskning, om «det stille barnet» og stress ved tidlig barnehagestart. Jeg vil beskrive tenkemåten rundt det stille barnet som omvendt psykologi, der en må oppdage at det ikke alltid er de som gråter høyest som er mest stresset, eller som har det verst. I spesialpedagogisk sammenheng bør bakenforliggende årsaker komme til syne ved at spesialpedagogen bidrar til økt kunnskap og forståelse for å unngå negative erfaringer for barnet.

4.2 Personalets relasjonskompetanse

Eva og Per sier at de ansatte må være stabile og rolige, og at de har gjort et bevisst valg ved å være mye nede på gulvet sammen med barna. Dette gjør de lett tilgjengelige for barna, og barna selv kan velge om de vil opp i fanget eller utforske på egenhånd. De jobber mye med å bli kjent med barna, og de har fokus på å vise interesse, omsorg og å skape tillit. Dette er jamfør Bowlbys begrep «secure base», der personalet jobber med å bli en trygg base for barna. På denne måten øker tilliten mellom barn og voksne. Røkenes & Hansen (2012) skildrer viktigheten av relasjonskompetanse og oppmerksomt nærvær, og det å være i nuet sammen med barna. Det at barnet føler seg sett og forstått, samt trygt og anerkjent gjør at tilknytningen med en relasjon forsterkes. Dette er i fokus i Blommen Barnehage. Som Killen

(2012) understreker, kan pedagogene, med sin kunnskap om tilknytning, forsøke å utforme en relasjon til barn med utrygg tilknytning, en relasjon som er annerledes enn det barnet er vant med. Per nevner at det er noe lettere med rutinene på toårsavdelingen, siden ettårsavdelingen i større grad har sovnetider og hyppigere måltider i løpet av dagen. Per, som har ansvaret for toåringene, presiserer at selv om de har satt opp turnus for høsten på forhånd, kan de finne ut at kjemien kanskje ikke stemmer mellom barn og ansatt, da være seg at barnet ikke føler seg tryggest med den tilknytningspersonen som er på jobb. De har da satt opp ny turnus for å tilpasse seg barnets beste, slik at det får en god relasjon til noen de føler seg mer trygg med. Dette er noe også Ola og Trøa Barnehage er opptatt av. Ola sier at det er viktig å være fleksibel, og at kjemien ikke trenger å stemme mellom barn og nærkontakt, eller nærkontakt og foreldre. Han beretter at man kan ikke bytte ut barn og foreldre, men man kan bytte ut bemanning. Dette viser at personalet er fleksible, at de gir foreldrene en trygghet i at de og barnet blir tatt på alvor, og at de har kunnskap om små barn og tilknytning. Det kan være en utfordring for foreldrene, siden de må forholde seg til en ny person. Men det er jo ikke det som er viktigst, det er jo barnet man må tenke på. Eva og Per sier også at det er viktig å tenke over hvilke typer voksne en setter til å arbeide på småbarnsavdeling og Eva tilføyer: «Alle passer liksom ikke til å jobbe på småbarn». Per reflekterer over seg selv og forteller at han måtte roe seg litt ned en gang når han merket at et barn var litt skeptisk til han, og ikke tok kontakt. Når Per var litt roligere, ble kontakten med barnet bra. Dette viser tilpasningsdyktighet fra den ansatte, noe som Bunkholdt (1994) understøtter og fremhever som viktig for samspillet mellom barn og voksne. Voksne som barn har ulike personligheter, og en høylytt voksen er kanskje ikke det beste for et nyoppstartet barn i barnehagen. Eva tilføyer at det er viktig å kjenne på relasjonsfølelsen i forhold til barn. Er det et eller flere barn man kan forbedre kontakten med? Et nyttig verktøy i den forbindelse er kartlegging og bruk av skjema, sier hun.

Viktigheten av at små barn bør utvikle en nær relasjon med minst en omsorgsperson, er beskrevet av Waters & Crowell m.fl (2002). De omtaler dette under begrepet å være en trygg base for barnet. Barna vinner på emosjonell og sosial utvikling i følge Waters & Crowell m.fl (2002) og kognitiv og sosial utvikling i følge Clarke-Steward & Allhusen (2005) og Ulvund (2004). I denne sammenheng kan dette gjelde også en ansatt i barnehagen, og ikke bare foreldre. Det er barnehagens ansvar å skjerme det nye barnet litt, og ha ei lita gruppe rundt det nye barnet slik at det gradvis blir tilvent mengden med andre barn, og støyen som følger med. Enebarn er ofte mer var for lyder, støy og mange barn. De er litt mer sårbare og er ikke vant

til å bli puffa eller komme borti i leiken. De blir fortere redd på en måte. Om temaet gruppestørrelse hersker det imidlertid flere syn. Wichstrøms (2013) forskning viser at små grupper ikke er av betydning for barnets videre utvikling, da satt i sammenheng med fireåringenes sosiale ferdigheter og eventuelle adferdsvansker og ikke til aldersgruppen som Ola jobber med. I følge Ellneby (1999) får små barn som er i en stor barnegruppe store deler av dagen, for liten tid til voksenkontakt i fred og ro. Flere voksne og mindre barnegrupper gir barna lavere stresshormonnivå, som Shonkoff (2011) er tydelig opptatt av ved å uttrykke at stress kan føre til permanente forandringer i læreprosessen hos barn. Forskning på betydningen av størrelsen på barnegrupper er allerede i gang i norske barnehager, med May Britt Druglis studie «Liten i barnehagen» (2010).

Ola legger til at i forhold til usikre barn prøver personalet å finne fram til det positive i hverdagen, og øke på i den retningen. Det er mye barn i 0-3 årsalderen opplever og erfarer som preger dem videre. Han tror barnehagene og mentaliteten har gått bort fra å oppfatte små barn som bortskjemte og pysete, og heller erkjenne at barnet er redd eller utrygt i visse situasjoner. Det viser seg at barnehagene i dag har økt kunnskap om dette, noe jeg i oppstarten av arbeidet ikke kunne forutse. Trøa Barnehage er opptatt av å minimere negative situasjoner og maksimere de opplevelsene der barnet viser glede og trygghet. Ola sier videre at det er ingen oppskrift på å trygge barnet, man må komme fram til noe sammen med foreldrene. En annen trygghetsfaktor for barnet kan være en leke, en kos, ei bok eller noe annet de har knyttet seg til hjemme. Det kan de ta med i barnehagen. Han tilføyer at det å jobbe med små barn krever kanskje mer faglig kompetanse enn å jobbe med barn fra 3-6 år. Han uttrykker dette slik: «Er det noen plass i barnehagen som fagkompetanse må prioriteres, er det på småbarnsavdeling». Han har selv erfart gjennom samarbeid med andre barnehager, at fagarbeiderne er sammen med de største barna, og assistentene er sammen med de minste, fordi det er en felles oppfatning av at de minste barna trenger mer nærhet og omsorg. Det er selvfølgelig viktig, men man må også ha kompetanse på å forstå hvor en 1 åring er i utviklingen, motorisk og psykologisk. Ola presiserer at det er viktig å ha godt kvalifisert personale, spesielt på en småbarnsavdeling, som har teoretisk bakgrunn til å forstå hva en 1 og 2 åring tenker, føler, har av muligheter, har av utfordringer. Ola mener det finnes mange gode assistenter som er gode omsorgspersoner, men at det bør være ansatte som har en større faglig innsikt for den barnegruppen de jobber med. Han tillater seg å si at det ikke holder å ha oppdratt egne barn. Det er en viktig bit det også, men han tror ikke det er nok. Han legger til

at familiesammensetningene er mer variert nå enn før, i tillegg til at man må ha kompetanse på å ta i mot familier fra andre land og kulturer.

For å fremheve sin profesjon forteller Ola at jobben hans er å skape et best mulig tilbud til de barna som får plass her. Hovedoppgaven er ikke å legge best til rette for foreldrene. Det innebærer at man kanskje må endre på tankesett og tankemønster hos foreldrene også, fordi det ikke samsvarer med verdiene som barnehagen har. Det er en sjans for at det som skjer hjemme påvirker barnet i barnehagen. Han sier at barnehagen har en vei å gå med å bli flinkere til å erkjenne utfordringer. En tilnæringsmåte som kanskje kan gi best hjelp til å bli bevisst egne utfordringer, er Circle of Security (2012). Dette er i hovedsak rettet mot foreldre, men kan like gjerne benyttes av ansatte i barnehagen.

4.3 Foreldresamarbeid

I Barnehageloven § 1 er det nedfelt at barnehagen skal ha tett kontakt med foreldre eller nære omsorgspersoner. Dette legger best mulig grunnlag for barnets utvikling, styrker samspillet mellom barn og foreldre, samt til barnehagepersonalet. Eva og Per forteller at de ansatte i Trøa Barnehage har tett kommunikasjon med foreldre slik at de får kjennskap til barnets interesser, dagsrytme, familie og andre ting som er viktige og relevante for å lese barnets behov på best mulig måte. Dette er også Ola og Trøa Barnehage opptatt av. Han legger til at det foregår en samtale mellom foreldre og pedagogisk leder i starten der de går igjennom et skjema som gir de en innføring i hva barnehagen står for, hva barnehagen har fokus på, hva som forventes av foreldre og barnehagen samt dagsrytme. Eva og Per nevner at små detaljer kan utgjøre mye i barnets hverdag, som for eksempel at barnet vil ha smokk og klut når det skal sove. En annen ting Blommen Barnehage jobber mye med, er faste rutiner. Positiv kontakt mellom foreldre og personale er viktig, og som Drugli (2010) også nevner, må personalet ha en tett kommunikasjon med foreldrene slik at foreldresamarbeidet fungerer på best mulig måte. Reedy & McGrath (2010) har i Drugli (2010) en teori om at samarbeid mellom foreldre og personale må være preget av tillit for at det skal fungere. Eva og Per har lagt merke til at det er spesielt førstegangsførelde som er mest engstelig til oppstart, men at de stiller seg åpen for spørsmål og legger til rette for en åpen og ærlig kommunikasjon. Både personalet, foreldre og barn har ulike forventninger, og det er viktig at alle blir hørt. Per presiserer at ved henting dynger de ikke ned foreldrene med informasjon dersom de ikke vil

det, men at de gir et lite overblikk over dagen. Noen foreldre spør mye, andre ikke. Det trenger ikke bety at de ikke bryr seg om barnet, mener Per, men bare at de kan være litt sjenerte.

Både Ola og Per forteller at det er forskjell på om en familie har eldre barn fra før eller ikke, for de er kanskje ikke vant til småbarnsavdeling. Det er litt andre rutiner der enn på storbarnsavdeling. Ola sier at det er sårbart å sette igjen barnet sitt i barnehagen for noen foreldre. Det er fullt forståelig. Det er heller ikke alle foreldre som har gått i barnehage selv, så det gjelder å balansere og prøve å møtes på lik linje, sånn at foreldrene ikke føler seg overkjørt på noen måte. Man må ufarliggjøre barnehagen litt for foreldrene. Per fortsetter med at det ofte kan være de som har hatt barn i barnehagen før, og som er kjent med omgivelsene og personalet, som «glemmer» at dette barnet er helt nytt og at omgivelsene og personalet er ukjente. Ola mener at barna speiler seg veldig ofte i foreldrene sine. Derfor er det viktig å prioritere å ha et bevisst forhold, spesielt de første dagene. Hjemmet og barnehagen samarbeider om noe felles og Ola mener det er viktig å prøve å få likeverdig respekt med hjemmet, jamfør Drugli (2010), som mener det er grunnlaget for videre oppbygging av tillit partene imellom.

4.4 Adskillelse og bearbeiding av følelser

På spørsmål om barns adskillelse fra foreldrene sier Eva at det viktigste er at foreldrene sier tydelig hadet til barnet, og ikke sniker seg unna. Det understrekes på det første møtet med foreldrene. «Det kan hende barnet skriker ja, men da finner vi en bok eller en leke», sier Eva. I noen tilfeller har Per erfart ulike utfordringer i forhold til levering av de minste. Han uttrykker dette slik:

«Det er ikke normalt på småbarn, og i hvertfall ikke hos 1 åringene, at foreldrene leverer og tenker at de skal dra med en gang, på første dag. Det er jo ei utfordring, for det vil vi ikke at de skal gjøre. Det er ikke mange barn som takler det spesielt bra. Så det er jo sånn at man liksom må prøve å holde igjen de voksne noen ganger da, sånn at de skjønner at de må være litt lenger».

Eva legger til at det kommer an på barnet, og at det er individuelt hvor fort foreldrene kan dra fra barnehagen. Noen barn trenger ikke så lang tid, andre trenger ekstra tid. Per har også

erfart at foreldre har vanskelig med å dra, sånn at han kan trygge dem med at det går bra, og at de kan holde kontakten dersom foreldrene er engstelige. Dersom foreldre drar for fort eller blir for lenge ved levering, kan det fremme negative reaksjoner hos barnet i form av stress og angst. Dette formidles også av Drugli (2010) og hun uttrykker at dette er basert på observasjonsstudier av Klein, Kraft og Shoet (2010). I den forbindelse nevner Eva og Per at det hender at barna gråter ved avskjed. Per forteller at noen foreldre tar det veldig tungt, og skriking vil det nesten uansett bli. Begge informantene forteller at skriking går som regel fort over, og at de minner foreldrene på at de kan ringe eller sende en melding til barnehagen om de tenker mye på situasjonen. De bruker også å sende foreldrene en melding når barnet har roet seg. Dette setter foreldrene pris på. Reaksjonen på barna kommer mye an på foreldrenes adferd og tilknytningsstil overfor barnet. Kvello (2010) har en oppfatning av at barn etablerer ulike tilknytningsadferd til ulike omsorgspersoner og samhandler også forskjellig med ulike personer. Både Kvello (2010) og Killen (2012) presiserer at barnet viser sine tilknytningsstrategier i stressfylte situasjoner som adskillelse – og gjenforenings situasjoner. Dette støttes også av Eriksons teori «et menneskes åtte aldre» (Kvello 2010). Killen (2012) sier at et utrygt tilknytningsmønster oppstår dersom foreldrene er følelsesmessig utilgjengelig overfor barnet, usensitive overfor barnets behov, kontrollerende, dominerende, passive eller uforutsigbare. Barna utvikler da strategier for å forholde seg til sine foreldre på en fungerende måte. Per forteller at de jobber for at det ikke skal bli noen utfordringer. Han legger til at det ofte blir noen utfordringer, men at de jobber for at de skal bli minst mulig. Edvard Befring i Befring og Tangen (2012) er opptatt av at det handler om å forstå barnets signaler i forbindelse med blant annet angstreaksjoner og sviktende selvtillit. Det er dette de jobber med i Blommen Barnehage. Eva og Per nevner derimot ikke noe om foreldrenes væremåter, noe jeg anser som betydningsfullt i forhold til barnets reaksjon, ut fra tilknytningsstiler. Per tilføyer:

«Jeg bruker å ta de med, i allefall hvis de er ny, ta de med bort til vinduet, for å se at foreldrene drar. Det er viktig at de ikke går med et håp om at hvis de går i gangen så kommer kanskje foreldrene igjen. Det kommer ikke til å være slik. De vil være bort til du har sovet duppen og spist frukten din. Det må barna få vite. Jeg synes de skal få gråte en stund også jeg, for de må få lov til å være lei seg. Det er jo tross alt mamma og pappa som drar fra de».

Ellneby (1999) hevder at berøring og øyekontakt er bra for å redusere stressnivået hos barn, noe som Per her nevner skjer i praksis. Han sier i tillegg at barna må lære seg at selv om de

gråter så hjelper ikke det på at foreldene kommer tilbake med en gang. Ut fra dette utsagnet kan jeg tolke det slik at avskjed er mest på foreldrenes premisser, og at barna må lære seg å takle det. Eva legger til at det er viktig å være sammen med barnet hvis det gråter, og ikke gå i fra det. Per beretter at de tar barnet på arma, går i sofaen og lar de gråte hvis de må. Enten går det over av seg selv, eller så prøver de å bruke avledning etter hvert. I følge den danske familieterapeuten og forfatteren Jesper Juul (1998), er avledning en dårlig ide. Det å svare barnet med avledning fungerer kanskje når man er midt i situasjonen, men på lang sikt lærer det barnet å manipulere sine omgivelser. Det beste er å gi barnet tid. På dette viset kan man unngå mange meningsløse og opprivende konflikter. Bruker man tid som et triks for å få sin vilje, fungerer det ikke. Barn, som voksne, vil sjelden bli manipulert til å gjøre noe. Jeg tenker at det også kommer an på situasjonen, og at man må legge til rette for hvert enkelt barn i en slik situasjon. Juul sier imidlertid ikke noe om alder på barnet i slike situasjoner. Det er nærliggende å tro at det gjelder barn som er eldre enn 1 år, da beskrivelsen betegnes ut fra evnen til refleksjoner over handlinger. Annen bekreftelse på temaet er i henhold til Klein, Kraft og Shoets forskning (2010) i Drugli (2010), som påpeker at personalet har en tendens til å forsøke å redusere barns negative reaksjoner ved adskillelse fra foreldre, ved å bruke ulike former for distraksjonsstrategier fremfor empati og trøst. I dette tilfellet utfører de ansatte i Blommen Barnehage også trøstemetoder og former for empati, ved å bære barna på armen og sitte på gulvet slik at barna kan komme i fanget.

Ola sier følgende på spørsmål om hvorvidt de opplever separasjonsangst i barnehagen: «Jeg tror ikke man kan ta bort den sjokkopplevelsen, det å oppdage at mamma og pappa drar frivillig i fra meg. Det er ei erfaring barnet bare må igjennom». En familie betaler for en barnehageplass med et pedagogisk tilbud. Det er en kjempestor overgang for barnet, særlig rundt ett årsalderen. Ola mener at barnet ikke har annen erfaring enn å være hjemme sammen med mamma og pappa og eventuelle søsken. Virkeligheten er sånn, at i barnehagen er det mange voksne og mange barn. For å bearbeide eventuelle reaksjoner er det en prioritet at de ansatte har kunnskap nok til å lese barnas signaler, som også er påpekt av Bunkholdt (1994), Killen (2012) og Edvard Befring i Befring og Tangen (2012). Ola legger til at barnehagen kan gjøre mye for å bearbeide følelsene som barnet har. Det må mange gjentakelser til før barnet blir trygg på at mamma og pappa kommer tilbake. Alt man bygger opp er basert på erfaringer. Som barnehage kan man ikke ta bort separasjonsangsten, men minimere varigheten av den. I følge Killen (2000) har barn behov for hjelp til å bearbeide konflikter og vonde opplevelser. De profesjonelle som ser, forstår og engasjerer seg i dem, legger et godt grunnlag for å hjelpe

barnet med å bearbeide sine vonde opplevelser. Barnet slipper på den måten å skyve erfaringene ut av bevisstheten og slipper å bruke krefter på å forsvare seg mot smerten. Ola bemerker at man alltid skal snakke med barn, samme hvor gamle de er. Han er helt sikker på at de har et større intellekt enn det de greier å presentere verbalt. Derfor er det viktig å snakke med de minste barna også, og forklare de hvorfor ting skjer som de skjer og bekrefte de på følelsene. Det å hjelpe de med å sette ord på ting, betyr ikke at de ikke føler det. Det synes Ola er overbevisende. Dette underbygges av Ellneby (1999) som sier at ved å kunne skille forskjellige følelser fra hverandre kan barnet lettere forstå og tolke seg selv og verden rundt seg. Dersom disse følelsene av sorg etter separasjon ikke blir bearbeidet kan det være vanskelig for barnet å gå inn i nye relasjoner.

5 Oppsummering og konklusjon

Avslutningsvis vil jeg oppsummere oppgaven og besvare problemstillingen med utgangspunkt i forskningsresultater, sett i sammenheng med relevant faglitteratur og tidligere forskning på området. Hovedfunnene som trer frem i oppgaven omhandler forebygging av vansker som fører til ulike tiltak ut fra den kunnskapen og kompetansen som de ansatte har, det å være en trygg base for barnet, betydningen av foreldresamarbeid og personalets bevissthet rundt egen kompetanse.

Oppsummering: Forskjellen på Blommen Barnehage og Trøa Barnehage, er at Blommen har valgt å dele de minste barna inn i to grupper, ettårsavdeling og toårsavdeling. I følge barnehagen har dette vært en stor vinning for barna, siden de får bedre tid til å knytte seg til færre barn og færre voksne den første tiden. Ellneby (1999) sier at mindre grupper gir barn et lavere stresshormonnivå, men nevner ikke noe direkte om tilknytningen til færre voksne. Selv om informantene ikke sier noe om adferdsvansker, vil jeg nevne at tidligere forskning fra NTNU's samfunnsforskning, viser at størrelsen på barnegruppa ikke spiller noen rolle i forhold til senere adferdsvansker (Wichstrøm 2013), dog dette gjelder forskning på aldersgruppen 4 år. Jeg begrunner dette med at senere adferdsvansker kan komme av flere faktorer, som utrygg tilknytning og stress. Dette støttes av Jack P. Shonkoff sin uttalelse om at stress kan føre til adferdsvansker i senere år (Shonkoff 2011). Noen av utsagnene til informantene har jeg tolket som at barna må venne seg til adskillelsen på foreldrenes

premisser, noe som kan være en ulempe jo mindre barna er. Dette begrunner jeg med at de minste barna trenger mange gjentakelser på adskillelse før at de erfarer at foreldrene kommer igjen. Samtidig handler det om å være forelder på godt og vondt, der man utfører handlinger til barnets beste, og man må ofte inngå kompromisser. Det handler også om å venne barnet til hverdagen, og utfra tidligere forskning og teori belyses det at barn er veldig tilpasningsdyktige, særlig med ubegrenset kjærlighet, trygghet og støtte fra nære omsorgspersoner. Dette understøttes av Ainsworth (1978) og Killen (2012), der sistnevnte mener at barn tør å utfolde seg mer fra en trygg base. Det hevdes at barnehagen er en vinning for barn i risikogrupper, men denne faktoren er ikke antatt i min oppgave.

Med utgangspunkt i problemstillingen «*Hvordan kan barnehageansatte bidra til best mulig overgang fra hjem til barnehage for å styrke de yngste barnas behov for tilknytning?*» vil jeg trekke fram følgende funn:

Første hovedfunn omhandler forebygging. Barnehageloven (2010) omtaler at barnehagen skal ha en helsefremmende og en forebyggende funksjon. Begge barnehagene er tydelige på at de hadde mye ansvar i forkant av en barnehageoppstart. De jobbet med å legge til rette for en trygg oppstart med forebygging av usikkerhet blant de yngste barna, ved å la de bli kjent med barnehage og ansatte før start. Viktigheten av dette presiseres av Killen (2012) som sier at de ansatte i barnehagene har fått et langt større ansvar for å ivareta barnas følelsesmessige, kognitive og sosiale utvikling. Forebygging brukt i forbindelse med adskillelse, ble skildret som en forberedning av barna, i forkant av adskillelse. Barna fikk bekreftet at foreldrene dro, og fikk siden bearbeidet sine følelser rundt reaksjonene. I følge Bowlbys teori i Abrahamsen (1997) må adskillelse fra nære omsorgspersoner ses på bakgrunn av barnets grad av tilknytning til de samme personene. Barnet kan utvise protest, fortvilelse og emosjonell likegyldighet, og det er her personalets kompetanse må tre inn, også i forhold til bearbeiding av følelser, som Ellneby (1999) er opptatt av.

Andre hovedfunn omhandler det å være en trygg base for barnet. Det kommer tydeligere frem fra Trøa Barnehage enn Blommen Barnehage at de har én bestemt tilknytningsperson for barnet ved oppstart, men begge informantene vektla en tydelig og tilstedeværende voksenrolle der man er i forkant av eventuelle negative situasjoner. For at gode relasjoner mellom barn og voksne skal bli etablert, er det en forutsetning av den voksne utviser sensitivitet i samspill med barnet. Det må være mange og gode interaksjoner mellom barn og voksen for at

tilknytning skal skje, formidler de Schipper mfl (2008) i Drugli & Undheim (2012). Både Løkken (2005), Killen (2012) og Abrahamsens (1997) beskrivelse av Bowlbys «secure base» presiserer dette som en viktighet. I tillegg fikk jeg en beskrivelse av begrepet «secure base» brukt i praksis, der Blommen Barnehage forteller at de bruker mye tid på gulvet sammen med barna for å skape trygghet og tillit. Trøa Barnehage fokuserte på minimering av barnas utfordringer og maksimering av positive opplevelser, noe Blommen Barnehage ikke nevnte. De var derimot opptatt av å tenke over sin relasjonsfølelse til hvert enkelt barn. Dette er begge viktige faktorer i jobben med barn. Det å være en trygg base gir barn selvtillit nok til å utforske verden på egenhånd, noe som støttes av Ainsworth (1978). I denne sammenheng tør jeg påstå at Ainsworths forskning har overføringsverdi til norske barnehager.

Tredje hovedfunn omhandler betydningen av foreldresamarbeid som også er nedfelt i Barnehageloven § 1. Barnehagene skildrer at det å ha et best mulig foreldresamarbeid, legger et godt og viktig grunnlag for alle parter, spesielt på barnas vegne. Drugli (2010) sier at det er barnehagens ansvar for å etablere et godt samarbeid med foreldre. Personalet må notere seg barnas interesser, rutiner og dagsrytme, samt formidle barnehagens fokus og forventninger til barn og foreldre. Foreldre har også forventninger, og da som oftest ulike forventninger, i følge Blommen Barnehage.

Fjerde hovedfunn omhandler personalets bevissthet over egen kompetanse. På sikt vil kvalitetssikringen bidra til enda høyere krav om kvalitet og kompetanse i norske barnehager og det er vinning for både barn, foreldre og barnehager. Informantene har tydeliggjort hvilke muligheter og ansvar personalet har til å møte de yngste barna i overgangen fra hjem til barnehage. Fokuset faller på å ha kunnskap nok til å møte barna der de er i forhold til behovet for tilknytning og dette krever relasjonskompetanse som omtales i Røkenes & Hansen (2012). Det å være til stede, lytte og samhandle godt med den andre part, er en viktig del av relasjonskompetansen, i følge Killen (2012).

Alle disse funnene mine utgjør en helhet som til sammen forteller at barnehageansatte bidrar til en best mulig overgang fra hjem til barnehage for barn, såfremt at denne helheten er på plass. Jeg vil si at det er personalets kompetanse som trer frem og viser seg å være nøkkelen til en god overgang. Dette begrunner jeg med at personalet skal ha kunnskap om barnas utvikling og lese barnets behov, siden alle barn er ulike og har individuelle behov. De skal også legge til rette for et godt foreldresamarbeid, være en trygg base for barnet, være i forkant av situasjoner som kan oppleves som negative for barnet, hjelpe barn til å bearbeide følelser

og utvise en god relasjonskompetanse overfor både barn og voksne. Helheten utgjør en god kvalitet på barnehagen, som igjen gjør at barnet får styrket sitt behov for tilknytning på en best mulig måte. Dette gjør overgangen og barnehagehverdagen tryggest mulig for barnet.

For å belyse dette videre kan det være av betydning å forske på stresshormonnivået blant barn i norske barnehager siden det viser at det har en sammenheng med tilknytningsutvikling hos barn. Samtidig er det av betydning at det forskes på de yngste barna i barnehage og hvordan personalet kan bli kompetent nok til å møte barna på deres nivå, da med tanke på kompetanseutvikling for barnehageansatte. Jeg skulle selv gjerne gått videre på det, samt på betydningen av tilknytningen som barnet har til nær omsorgsperson, og hvordan det påvirker tilknytningen til barnehagepersonale i tidlig alder. Bruk av empirisk forskning og kvalitativ metode med fokus på observasjon, da gjerne deltakende observasjon, kan være gode metoder for å forske videre innen disse områdene.

Jeg opplever å ha fått understøttet mange av mine funn med teori og tidligere forskning, og konkluderer med at barnehagestart for de yngste barna fra 0-2 år fører med seg både fordeler og ulemper for barna, noe som også presiseres av Drugli (2008). De ansatte er bevisst utfordringene knyttet til overgangen fra hjem til barnehage for de yngste barna. De er opptatt av både barnas og foreldrenes beste for at barnehageoppstarten skal bli så god som mulig, noe som på sikt kan virke forebyggende i forhold til eventuelle tilknytningsvansker.

Litteraturliste

Abrahamsen, G. (1997). *Det nødvendige samspillet*. Tano-Aschehoug

Ahnert, L. (2005). *Caregiver behaviors as related to infant cortisol activity at child care entry*. *Journal of Psychophysiology*, 19, 106. 13.02.13. Lastet ned fra <http://www.tv2.no/nyheter/vartlilleland/forskere-advarer-ettaaringer-kan-bli-alvorlig-stresset-av-aa-begynne-i-barnehage-3986879.html>

Alvestad, T. (red.). (1999). *0-6. utfordringer og muligheter i barnehagen*. Pedagogisk Forum

Barnehageloven (2010). Lastet ned fra <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>

Befring, E., & Tangen, R. (red.). (2012). *Spesialpedagogikk*. 5. utgave. Cappelen Damm akademisk

Bunkholdt, V. (1994). *Utviklingspsykologi*. Tano

Circle of Security (2012). Beskrevet i Ungsinn 08.03.12. Lastet ned fra <http://www.barnehagekompetanse.no/detta-kan-vi-jeg-og-de-andre/circle-of-security>

Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. 2. utgave. Universitetsforlaget

Drugli, M.B. (2010). *Liten i barnehagen*. Forskning, teori og praksis. Cappelen Damm forlag

Drugli, M.B. (2011). 22.01.11. *Små barn i barnehage – hva sier forskningen?* Kristelig Folkeparti Kvinner Konferanse i Oslo. Lastet ned fra www.krf.no/ikbViewer/Content/66230/Oslo2210.pdf

Drugli, M.B. (u.d.). *Liten i barnehage*. Lastet ned fra <http://www.ntnu.no/rkbu/liten-i-barnehage>

Drugli, M.B. (2008). 05.09.08. *Små barn og barnehager..* Lastet ned fra <http://forskning.no/meninger/kronikk/2008/09/sma-barn-og-barnehager>

Drugli, M.B., & Undheim, A.M. (2012). 08.02.12. Første steg. *Når små barn begynner i barnehagen, Nr 1/2012*. Lastet ned fra https://www.utdanningsforbundet.no/upload/Tidsskrifter/Forste%20steg/FS_1_12/F%c3%b8rstesteg1.2012pdf_s32-35.pdf

Ellneby, Y. (1999). *Om barn og stress, og hva vi kan gjøre med det*. Pedagogisk forum, Oslo

Juul, J. (1998). *Her er jeg! Hvem er du? – om nærvær, respekt og grenser mellom voksne og barn*. Pedagogisk Forum.

Killèn, K. (2012). *Forebyggende arbeid i barnehagen. Samspill og tilknytning*. Kommuneforlaget

Killèn, K. (2000). *Barndommen varer i generasjoner. Forebygging er alles ansvar*. Kommuneforlaget

Killèn, K. (2003). *Barns tilknytning*. Artikkel; Psyke & Logos, 2003, 24, 573-587

Kunnskapsdepartementet (2012-2013). 22.03.13. *St. meld. Nr. 24. Barnehagens samarbeid med foreldre*. Lastet ned fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2012-2013/meld-st-24-20122013/10.html?id=720289>

Kunnskapsdepartementet (2008-2009). 29.05.09. *St. meld. Nr. 41. Kvalitet i barnehagen*.
Lastet ned fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-41-2008-2009-.html?id=563868>

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. utgave.
Gyldendal akademisk

Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko. Skadelig omsorgssituasjoner*. Gyldendal akademisk.

Løkken, G. (2004). *Toddlerkultur; om ett- og toåringers sosiale omgang i barnehagen*.
Cappelen akademisk

Løkken, G., Haugen, S. & Røthle, M. (2005). (red.). *Småbarnspedagogikk – fenomenologiske og estetiske tilnærminger*. Cappelen akademisk

Moen, T. & Karlsdottir, R. (red.). (2011). *Sentrale aspekter ved kvalitativ forskning*. Tapir akademisk

Postholm, M.B. (2005). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Universitetsforlaget

Regjeringen (2007). *Full barnehagedekning*. Lastet ned fra
<http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/kd/Nyheter-og-pressemeldinger/pressemeldinger/2007/full-barnehagedekning-.html?id=482446>

Røkenes, O.H., & Hansen, P.H. (2012). *Bære eller bryte. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med andre mennesker*. 3. utgave. Fagbokforlaget

Sandvik, N. (1994). *Til å begynne med. En personlig beretning om arbeidet med 0-3 åringer.* Pedagogisk forum

Shonkoff, J.P. (2011). 26.12.11. Lastet ned fra

<http://pediatrics.aappublications.org/content/early/2011/12/21/peds.2011-2663.abstract>

Statistisk Sentralbyrå (2012). 07.03.12. *Tilsynsordninger for ett – og toåringer. De fleste små barn går i barnehage.* Lastet ned fra <http://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/de-fleste-smaa-barn-gaar-i-barnehage>

Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode.* 3. utgave. Fagbokforlaget

Ulvund, S. E. (2004). *Forstå barnet ditt 0-2 år.* 2. utgave. Cappelen

Waters, E., & Crowell, J., m.fl. (2002). *Bowlby's Secure Base Theory and the Social/Personality Psychology of Attachment Styles: Work(s) in Progress.* Lastet ned fra http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/online/waters_ahd_comment.pdf.

Wichstrøm, L. (2013). I Redaktør, Tøssebro, J. (red.). *Day-care effects on children's competence and adjustment: A longitudinal, multilevel and multi-informant community study.* Lastet ned fra <http://samforsk.no/Sider/Prosjekter/Day-care-effects-on-childrens-competence-and-adjustment-A-longitudinal-multilevel-and-multi-informant-community-study.aspx>

Vedlegg

Monica Solhøi
Tangenvegen 22
7653 Verdal

6.mars 2014

Til Barnehagen

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

Kjære Barnehage

Jeg heter Monica Solhøi og skriver for tiden masteroppgave i spesialpedagogikk ved NTNU i Trondheim. Temaet mitt omhandler de minste barna (0-2 år) ved barnehageoppstart og deres mulige tilknytningsutfordringer ved adskillelse fra nær omsorgsperson i overgangen hjem-barnehage. Jeg er interessert i å vite litt mer om hvordan de ansatte i barnehagen jobber med mulige tilknytningsutfordringer hos de minste barna, da med fokus på forebygging og tilrettelegging, ved oppstart i barnehagen.

Jeg skriver en kvalitativ studie og ønsker å utføre et intervju med spesialpedagog eller pedagogisk leder på småbarnsavdeling. Jeg ønsker å benytte opptaker i forbindelse med intervjuet.

Alle eventuelle personopplysninger blir behandlet konfidensielt. Det er bare jeg som vil ha tilgang til materialet, samt veileder ved veiledning. Opptak vil bli slettet etter at oppgaven er avsluttet og bestått, og datamaterialet vil bli oppbevart på PC med passord.

Personopplysninger vil bli anonymisert.

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, vennligst ta kontakt med meg på telefon 402 02 092 / e-post donic81@hotmail.com eller min veileder Ingvild Åmot; telefon 915 13 839 / e-post ingvild.amot@dmmh.no

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien og er villig til å delta

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Jeg samtykker til å delta i intervju

Mvh

Monica Solhøi

Hei!

Jeg er masterstudent ved NTNU Dragvoll og jeg jobber med en prosjektoppgave innen spesialpedagogikk denne våren som omhandler det minste barnets første møte med barnehagen – med fokus på forebygging av barnets mulige tilknytningsutfordringer ved adskillelse fra nær omsorgsperson.

Foreløpig problemstilling er: *«Hvordan kan de ansatte forebygge barnets mulige utfordringer ved adskillelse fra nær omsorgsperson ved barnehageoppstart?»*

Jeg bor i Verdal og ønsker å intervju en spesialpedagog eller pedagogisk leder i din barnehage for å få informasjon om hvordan hun/han jobber med dette temaet. Jeg tenker å benytte opptaker, dersom det er greit for deg. Opptak slettes umiddelbart etter transkribering. Intervjuet vil vare i ca 30 minutter.

Dersom dette er av interesse, vil jeg ettersende hovedpunktene i intervjuet (intervjuguiden).

Send gjerne svar på mail: donic81@hotmail.com eller ta kontakt på mobil 40202092.

Mvh

Monica Solhøi

INTERVJUGUIDE til barnehagen

Tema: Det minste barnets første møte med barnehagen – med fokus på forebygging av barnets mulige tilknytningsutfordringer ved adskillelse fra nær omsorgsperson

Innledning

- ✓ Jeg er interessert i å vite mer om hvordan barnehageoppstarten er for de minste barna i barnehagen når nær omsorgsperson ikke er tilstede, og hvordan de ansatte forebygger mulige tilknytningsutfordringer ved adskillelse fra nær omsorgsperson
- ✓ Ingen barn eller familier i prosjektet vil bli gjenkjent
- ✓ Ingen vil få tilgang til å lytte til intervjuet
- ✓ Materialet vil bli slettet etter bruk

Spørsmål

- Hvordan vil du beskrive en god barnehageoppstart for de minste barna?
- Hva er vanlige rutiner ved oppstart i denne barnehagen?
- Har du erfaring med utfordringer i forhold til de minste barna i en barnehageoppstart, og eventuelt hvilke?
- Hvordan vil du beskrive jobben barnehagen gjør for å legge best mulig til rette for de minste barna i barnehagen?
- Hvordan mener du de ansatte kan bli en trygg base for barnet?
- Dersom man fokuserer på tilknytning og usikkerhet hos noen barn, hvordan møter de ansatte i barnehagen de minste barna?
- På hvilken måte kan de ansatte jobbe med forebygging av tilknytningsutfordringer?
- Hvordan kan de ansatte, med fokus på forebyggende arbeid, legge til rette for barnet i adskillelsen fra nær omsorgsperson ved barnehageoppstart?

- I følge forskere er separasjonsangsten størst mellom 12-18 måneder. Har dere opplevd dette fenomenet i barnehagen, og kan du beskrive hvordan dere håndterer det?
- Hvordan jobber de ansatte sammen med nær omsorgsperson?
- På hvilken måte bruker de ansatte forebygging som hjelpemiddel for tilknytningsutfordringer?
- Er det noe dere ser tilbake på som kunne vært gjort annerledes?
- Hvordan vil dere jobbe videre med fokus på overgang fra hjem til barnehage?

Avslutning

- ✓ Er det noe du ønsker å legge til eller utdype?
- ✓ Tusen takk for deltakelsen!

MELDESKJEMA

Meldeskjema (versjon 1.4) for forsknings- og studentprosjekt som medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt (jf. personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter).

1. Prosjekttittel		
Tittel	Det minste barnets første møte med barnehagen – med fokus på forebygging av barnets mulige utfordringer ved adskillelse fra nær omsorgsperson	
2. Behandlingsansvarlig institusjon		
Institusjon	NTNU	Velg den institusjonen du er tilknyttet. Alle nivå må oppgis. Ved studentprosjekt er det studentens tilknytning som er avgjørende. Dersom institusjonen ikke finnes på listen, vennligst ta kontakt med personvernombudet.
Avdeling/Fakultet	Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse	
Institutt	Pedagogisk institutt	
3. Daglig ansvarlig (forsker, veileder, stipendiat)		
Fornavn	Ingvild	Før opp navnet på den som har det daglige ansvaret for prosjektet. Veileder er vanligvis daglig ansvarlig ved studentprosjekt.
Etternavn	Åmot	
Akademisk grad	Høyere grad	Veileder og student må være tilknyttet samme institusjon. Dersom studenten har eksterne veileder, kan biveileder eller fagansvarlig ved studiestedet stå som daglig ansvarlig. Arbeidssted må være tilknyttet behandlingsansvarlig institusjon, f.eks. underavdeling, institutt etc.
Silling	Høgskolelektor / phd stipendiat	
Arbeidssted	DMMH	
Adresse (arb.sted)	Thrond Nergaards veg 7	NB! Det er viktig at du oppgir en e-postadresse som brukes aktivt. Vennligst gi oss beskjed dersom den endres.
Postnr/sted (arb.sted)	7044 Trondheim	
Telefon/mobil (arb.sted)	91513839 /	
E-post	ingvild.amot@dmmh.no	
4. Student (master, bachelor)		
Studentprosjekt	Ja ☐ Nei ☐	NB! Det er viktig at du oppgir en e-postadresse som brukes aktivt. Vennligst gi oss beskjed dersom den endres.
Fornavn	Monica	
Etternavn	Solhøi	
Akademisk grad	Høyere grad	
Privatadresse	Tangenvegen 22	
Postnr/sted (privatadresse)	7653 Verdal	
Telefon/mobil	40202092 /	
E-post	donic81@hotmail.com	
5. Formålet med prosjektet		
Formål	Jeg er interessert i å forske på de minste barna som starter i barnehagen, og hvordan de ansatte opplever barnehageoppstarten for de minste barna, da med tanke på eventuell separasjonsangst, usikkerhet eller tilknytningsutfordringer. Jeg ønsker å se nærmere på hvordan de forebygger og legger til rette for de minste barna i en sådan situasjon, for at de skal få en best mulig overgang fra hjemmet til barnehagen. Jeg fokuserer på forebygging av barnets mulige utfordringer ved adskillelse fra nær omsorgsperson, fordi tilknytningsperioden er viktig for barnets videre utvikling.	Redegjør kort for prosjektets formål, problemstilling, forskningsspørsmål e.l. Maks 750 tegn.
6. Prosjektomfang		
Velg omfang	☒ Enkel institusjon ☐ Nasjonalt samarbeidsprosjekt ☐ Internasjonalt samarbeidsprosjekt	Med samarbeidsprosjekt menes prosjekt som gjennomføres av flere institusjoner samtidig, som

Oppgi øvrige institusjoner		har samme formål og hvor personopplysninger utveksles.
Oppgi hvordan samarbeidet foregår		
7. Utvalgsbeskrivelse		
Utvalget	Pedagogisk leder / spesialpedagog i barnehage.	Med utvalg menes dem som deltar i undersøkelsen eller dem det innhentes opplysninger om. F.eks. et representativt utvalg av befolkningen, skoleelever med lese- og skrivevansker, pasienter, innsatte.
Rekruttering og trekking	I nærmiljøet. Jeg sendte mail til 3 barnehager i nærmiljøet, derav to er kommunal og en privat. Jeg har til nå fått svar fra en kommunal.	Beskriv hvordan utvalget trekkes eller rekrutteres og oppgi hvem som foretar den. Et utvalg kan trekkes fra registre som f.eks. Folkeregisteret, SSB-registre, pasientregistre, eller det kan rekrutteres gjennom f.eks. en bedrift, skole, idrettsmiljø, eget nettverk.
Førstegangskontakt	Pr. mail. Jeg introduserte meg og skrev hvilket prosjekt jeg er i gang med, og lurte på om det var interesse for deltakelse. Jeg spurte om det var greit med opptaker, og informerte om at i det tilfelle, blir opptak slettet etter bruk. Jeg estimerte et tidsperspektiv på ca 30 minutter. Jeg skrev også at jeg vil etterse intervjuguide dersom deltakelse er av interesse.	Beskriv hvordan førstegangskontakten opprettes og oppgi hvem som foretar den. Les mer om dette på våre temasider.
Alder på utvalget	☐ Barn (0-15 år) ☐ Ungdom (16-17 år) ☒ Voksne (over 18 år)	
Antall personer som inngår i utvalget	2-3	
Inkluderes det myndige personer med redusert eller manglende samtykkekompetanse?	Ja ☐ Nei ☒	Begrunn hvorfor det er nødvendig å inkludere myndige personer med redusert eller manglende samtykkekompetanse.
Hvis ja, begrunn		Les mer om Pasienter, brukere og personer med redusert eller manglende samtykkekompetanse
8. Metode for innsamling av personopplysninger		
Kryss av for hvilke datainnsamlingsmetoder og datakilder som vil benyttes	☐ Spørreskjema ☒ Personlig intervju ☐ Gruppeintervju ☐ Observasjon ☐ Psykologiske/pedagogiske tester ☐ Medisinske undersøkelser/tester ☐ Journaldata ☐ Registerdata ☐ Annen innsamlingsmetode	Personopplysninger kan innhentes direkte fra den registrerte f.eks. gjennom spørreskjema, intervju, tester, og/eller ulike journaler (f.eks. elevmapper, NAV, PPT, sykehus) og/eller registre (f.eks. Statistisk sentralbyrå, sentrale helseregistre).
Annen innsamlingsmetode, oppgi hvilken		
Kommentar		
9. Datamaterialets innhold		
Redegjør for hvilke opplysninger som samles inn	Intervjuguide	Spørreskjema, intervju-/temaguide, observasjonsbeskrivelse m.m. sendes inn sammen med meldeskjemaet. NB! Vedleggene lastes opp til sist i meldeskjema, se punkt 16 Vedlegg.
Samles det inn direkte personidentifiserende opplysninger?	Ja ☐ Nei ☒	Dersom det krysses av for ja her, se nærmere under punkt 11 Informasjonssikkerhet.
Hvis ja, hvilke?	☐ 11-sifret fødselsnummer ☐ Navn, fødselsdato, adresse, e-postadresse og/eller telefonnummer	Les mer om hva personopplysninger er

Spesifiser hvilke		NB! Selv om opplysningene er anonymiserte i oppgave/rapport, må det krysses av dersom direkte
Samles det inn indirekte personidentifiserende opplysninger?	Ja ☐ Nei ☒	En person vil være indirekte identifiserbar dersom det er mulig å identifisere vedkommende gjennom bakgrunnsopplysninger som for eksempel bostedskommune eller arbeidsplass/skole kombinert med opplysninger som alder, kjønn, yrke, diagnose, etc. Kryss også av dersom ip-adresse registreres.
Hvis ja, hvilke?		
Samles det inn sensitive personopplysninger?	Ja ☐ Nei ☒	
Hvis ja, hvilke?	☐ Rasemessig eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk eller religiøs oppfatning ☐ At en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling ☐ Helseforhold ☐ Seksuelle forhold ☐ Medlemskap i fagforeninger	
Samles det inn opplysninger om tredjeperson?	Ja ☐ Nei ☒	
Hvis ja, hvem er tredjeperson og hvilke opplysninger registreres?		
Hvordan informeres tredjeperson om behandlingen?	☐ Skriftlig ☐ Muntlig ☐ Informeres ikke	Med opplysninger om tredjeperson menes opplysninger som kan spores tilbake til personer som ikke inngår i utvalget. Eksempler på tredjeperson er kollega, elev, klient, familiemedlem.
Informeres ikke, begrunn		
10. Informasjon og samtykke		
Oppgi hvordan utvalget informeres	☒ Skriftlig ☐ Muntlig ☐ Informeres ikke	Vennligst send inn informasjonsskrivet eller mal for muntlig informasjon sammen med meldeskjema.
Begrunn		NB! Vedlegg lastes opp til sist i meldeskjemaet, se punkt 16 Vedlegg. Dersom utvalget ikke skal informeres om behandlingen av personopplysninger må det begrunnes. Last ned vår veiledende mal til informasjonsskriv
Oppgi hvordan samtykke fra utvalget innhentes	☒ Skriftlig ☐ Muntlig ☐ Innhentes ikke	Dersom det innhentes skriftlig samtykke anbefales det at samtykkeerklæringen utformes som en svarslipp eller på eget ark. Dersom det ikke skal innhentes samtykke, må det begrunnes.
Innhentes ikke, begrunn		
11. Informasjonssikkerhet		
Direkte personidentifiserende opplysninger erstattes med et referansenummer som viser til en atskilt navneliste (koblingsnøkkel)	Ja ☐ Nei ☒	Har du krysset av for ja under punkt 9 Datamaterialets innhold må det merkes av for hvordan direkte personidentifiserende opplysninger registreres.
Hvordan oppbevares navnelisten/koblingsnøkkel og hvem har tilgang til den?		NB! Som hovedregel bør ikke direkte personidentifiserende opplysninger registreres sammen med det øvrige datamaterialet.
Direkte personidentifiserende opplysninger oppbevares sammen med det øvrige materialet	Ja ☐ Nei ☒	

Hvorfor oppbevares direkte personidentifiserende opplysninger sammen med det øvrige datamaterialet?		
Oppbevares direkte personidentifiserbare opplysninger på andre måter?	Ja ☐ Nei ☒	
Spesifiser		
Hvordan registreres og oppbevares datamaterialet?	☐ Fysisk isolert datamaskin tilhørende virksomheten ☐ Datamaskin i nettverkssystem tilhørende virksomheten ☐ Datamaskin i nettverkssystem tilknyttet Internett tilhørende virksomheten ☒ Fysisk isolert privat datamaskin ☐ Privat datamaskin tilknyttet Internett ☐ Videoopptak/fotografi ☒ Lydopptak ☒ Notater/papir ☐ Annen registreringsmetode	Merk av for hvilke hjelpemidler som benyttes for registrering og analyse av opplysninger. Sett flere kryss dersom opplysningene registreres på flere måter.
Annen registreringsmetode beskriv		
Behandles lyd-/videoopptak og/eller fotografi ved hjelp av datamaskinbasert utstyr?	Ja ☐ Nei ☒	Kryss av for ja dersom opptak eller foto behandles som lyd-/bildefil. Les mer om behandling av lyd og bilde.
Hvordan er datamaterialet beskyttet mot at uvedkommende får innsyn?	Passord på PC. Opptak oppbevares i låsbart rom.	Er f.eks. datamaskintilgangen beskyttet med brukernavn og passord, står datamaskinen i et låsbart rom, og hvordan sikres bærbare enheter, utskrifter og opptak?
Dersom det benyttes mobile lagringsenheter (bærbar datamaskin, minnepenn, minnekort, cd, eksternt harddisk, mobiltelefon), oppgi hvilke	Bærbar PC.	NBI Mobile lagringsenheter bør ha mulighet for kryptering.
Vil medarbeidere ha tilgang til datamaterialet på lik linje med daglig ansvarlig/student?	Ja ☐ Nei ☒	
Hvis ja, hvem?		
Overføres personopplysninger ved hjelp av e-post/Internett?	Ja ☐ Nei ☒	F.eks. ved bruk av elektronisk spørreskjema, overføring av data til samarbeidspartner/databehandler mm.
Hvis ja, hvilke?		
Vil personopplysninger bli utlevert til andre enn prosjektgruppen?	Ja ☐ Nei ☒	
Hvis ja, til hvem?		
Samles opplysningene inn/behandles av en databehandler?	Ja ☐ Nei ☒	Dersom det benyttes eksterne til helt eller delvis å behandle personopplysninger, f.eks. Questback, Synovate MMI, Norfakta eller transkriberingsassistent eller tolk, er dette å betrakte som en databehandler. Slike oppdrag må kontraksreguleres Les mer om databehandleravtaler her
Hvis ja, hvilken?		
12. Vurdering/godkjenning fra andre instanser		
Søkes det om dispensasjon fra taushetsplikten for å få tilgang til data?	Ja ☐ Nei ☒	For å få tilgang til taushetsbelagte opplysninger fra f.eks. NAV, PPT, sykehus, må det søkes om

Kommentar		dispensasjon fra taushetsplikten. Dispensasjon søkes vanligvis fra aktuelt departement. Dispensasjon fra taushetsplikten for helseopplysninger skal for alle typer forskning søkes Regional komité for medisinsk og helsefaglig
Søkes det godkjenning fra andre instanser?	Ja ☐ Nei ☒	F.eks. søke registreier om tilgang til data, en ledelse om tilgang til forskning i virksomhet, skole, etc.
Hvis ja, hvilke?		
13. Prosjektperiode		
Prosjektperiode	Prosjektstart: 14.01.2014 Prosjektslutt: 15.05.2014	Prosjektstart Vennligst oppgi tidspunktet for når førstegangskontakten med utvalget opprettes og/eller datainnsamlingen starter. Prosjektslutt Vennligst oppgi tidspunktet for når datamaterialet enten skal anonymiseres/slettes, eller arkiveres i påvente av oppfølgingsstudier eller annet. Prosjektet anses vanligvis som avsluttet når de oppgitte analyser er ferdigstilt og resultatene publisert, eller oppgave/avhandling er innlevert og sensurert.
Hva skal skje med datamaterialet ved prosjektslutt?	<ul style="list-style-type: none"> ■ Datamaterialet anonymiseres ■ Datamaterialet oppbevares med personidentifikasjon 	Med anonymisering menes at datamaterialet bearbeides slik at det ikke lenger er mulig å føre opplysningene tilbake til enkeltpersoner. NB! Merk at dette omfatter både oppgave/publikasjon og rådata. Les mer om anonymisering
Hvordan skal datamaterialet anonymiseres?	Opptak skal slettes og notater makuleres.	Hovedregelen for videre oppbevaring av data med personidentifikasjon er samtykke fra den registrerte.
Hvorfor skal datamaterialet oppbevares med personidentifikasjon?	Datamaterialet oppbevares med samtykke til prosjektet er ferdigstilt.	Årsaker til oppbevaring kan være planlagte oppfølgingsstudier, undervisningsformål eller annet.
Hvor skal datamaterialet oppbevares, og hvor lenge?	Datamaterialet blir oppbevart på privat PC til prosjektet er ferdigstilt. Planlagt ferdigstillelse er i løpet av mai 2014.	Datamaterialet kan oppbevares ved egen institusjon, offentlig arkiv eller annet. Les om arkivering hos NSD
14. Finansiering		
Hvordan finansieres prosjektet?		
15. Tilleggsopplysninger		
Tilleggsopplysninger		
16. Vedlegg		
Antall vedlegg	2	